

Lojze
Kovačič

Dihanje

1.

Kadar srečam sovrstnike, prijatelje iz otroštva, si stresamo roko, na lepem pa se zgodi, da se z njimi vred znajdem v nekakšnem ograjenem prostoru, sredi kraja, časa, oseb, dogodkov, ki se v nekakšni dejanski medsebojnosti poigravajo z menoj, prijatelji in sami s sabo, kot da niso utegnili zbežati s časom, ne iz prostora... Ko se oddaljim od

Filharmonije, se vznemirjenje nekoliko poleže, a ne za dolgo... nevidne žarnice znova vzplamtijo, ko stopam proti ozkemu ustju Židovske steze... tudi tu so se odigravali prizori, osebe, reči, rekel bi, da se na izložbenih oknih še poznajo lise mojega dihanja, ne da bi se moja telesna rast kaj bistveno spremenila, ne da bi stekla in podboji bili kdaj s krpo obrisani od mojih odtisov, ne moje roke oprane od umazanije šip, skozi katere sem kdaj celo večnost dolgo buljil v steklenke, sklede, posode drage drogerije; celo ljudje, ki se v svojih modnih oblačilih drenjajo tod med tesno skupaj stoječimi hišami, niso kateri si že bodi vdiralci v ta ozki svet, ker se nekako samodejno brišejo, kot da nosim naočnike s preširokimi okvirji in namesto motilcev vidim hibride ali v najboljšem primeru nekakšne zračne postave, ki sem si jih zamislil tistikrat, da bodo kot nekakšne pisane priče v prihodnosti nekoč obljudili to ulico; tudi dež pada skoraj tako kot pred 51. leti, da kaplje na tlaku med suhimi zidovi puščajo nazobčane sledi v obliki pustnih konfetov. Celo Lovska zadruga (v kateri so nekoč prodajali dvocevke, trocevke, šibrovke, kroglovke, tulce iz trdega papirja, dimni ali brezdimni smodnik v pločevinkah, daljnoglede za eno ali obe očesi, različne zanke, mreže, pasti poleg primerkov zgodovinskih mušket – prednjač) in ki ima zdaj za temnozelenimi šipami razložene izdelke iz usnja (denarnice, listnice, torbe, pasove), ni zame nikakršna kožnarska obratovalnica, ampak trgovina z živo zapečateni smrtjo, s shrambo, napolnjeno z ustreljeno divjadjo in mrtvimi lovci, ki se je začasno umaknila v zid temnega hišnega krila. Niso to reči, ki bi bile zakopane pod tlakom, marveč se kot živzavasti ptiči spreletavajo nad mojo glavo... doživljaji so kdaj močnejši od mene, kot so katerikrat najbrž produkti čebel pomembnejši od čebel samih. Kajpada je kdaj ta ulica navaden prehod: grem skoznjo in si ogledujem v izložbah svilo, trakove, čevlje, modele izdelovalke klobukov (sem pač neutajljivi potomec

krojačice in krznarja), in potem, ko pridem ven, se sprašujem, če sem res pasiral Židovsko ali ne, sem si res ogledoval to in ono ali ne – in če sem vse to storil nezavedno, potem marsikaj v dosti bolj zapletenem življenju, kot je to, poteka na isti način, kakor da življenja sploh ne bi več doživljal. Se pa primeri, da kdaj zaznam postave, otroške ali odrasle, ki so mi znane po svojih silhuetah iz otroštva, ki jih za nobeno ceno ne bi maral več srečati, kako prislonjene stojijo ob izložbe drogerije Kanc ali lovske zadruge. So to le nenevarne razpoke v glavi, kot npr. v kozarcih napake v steklu, ali to oznanja kot hujšega, belo plesen, ki mi bo zarasla možgansko oblo? ... V primerjavi s tole miniaturno uličico je, denimo Filharmonija (ustanovljena l. 1887, prej od 1701 nemško deželno gledališče oziroma po l. 1940 kinematograf Matica), mimo katere sem malo prej šel zgoraj na klancu, skrbno hranilišče nenavadnih pripetljajev, mešanih opisov mene samega, kot je to primer še za mnoge druge hiše, celo ulice v mestu, ki imajo vpogled v moje življenje, so moja zrcalna podoba, ki mi dovolijo le malo ali komaj kaj gibanja, tako da kadar zaidem mednje, je kdaj, kot da se prestopam na mestu, v nekakšni nepomični časovni lupi. Spominjam se te hiše z zaobljenimi vogali, ko je bila še kinematograf s plavo dvorano in svetlimi freskami pod stropom, s temnomodrimi tekači in zastori iste barve na vratih ter v plavo srebrne livreje oblečenimi biljeterji, ko sem hodil vanj kot fantič gledat filme za otroke, »Sinjo ptico«, »Morskega volka« oziroma prvo verzijo »Čarovnika iz Oza«. Pred ekranom, zagrnjenim z rumenozlato zaveso, je stal polkrožen oder. V zaobljenih kotih visoko v zidu sta bili v okviru iz klesanca po dve pastelni freski na levi in desni, ki sta z ženskimi figurami ponazarjali štiri letne čase. Ker sem takrat hotel postati slikar, sem se jih pred predstavo, sede na svojem cenenem priklopniku, vedno nadvse skrbno ogledoval, ne da bi jih mogel v polsvetlobi pravzaprav dobro videti, potem mi je, preden so ugasnile luči, pozornost pritegnilo nekakšno suho pokanje po planjavi širokega odra, kar je po mojem moralo imeti neko zvezo s filmom, katerega nam bodo prikazali. Ko je udaril gong, se je zastor pri vrhu najprej začel odmikati: bilo je kakor v gledališču ... V ta zastor sem se zapletel in se skoraj zadušil z njim, ko sem kot član pevskega zbora prulske šole (pomnoženega še vokalnimi korpusi drugih šol) v gneči s pevci rinil skozi ozki stranski vhod po lestvah gor in dol pred ekran, da bi za nek italijanski državni praznik zapel Visokemu komisarju ljubljanske pokrajine Emiliju Grazioliju in Narodnem svetu z banom dr. Markom Natlačenom na čelu ... takrat sem prvikrat imel priložnost stopiti na oder izozad in pričakoval sem, da se bom – v trenutku, ko bom stopil na njegovo vseobsežno višino, spremenil v eno od oseb v filmu, dasiravno sem se vseskozi čutil v telesu iz krvi in mesa ... Ko se je stara pevovodkinja obrnila proti temni dvorani, dvignila roko v Ducejev pozdrav in se nato zasukala k nam, da smo zapeli »Siroto Jerico« in »Santa Lucia« ... je bilo prvo, kar sem občutil, to, da najbrž ne obstaja bolj zoprno disciplinirane črede od pevskega zbora, ko moraš pod dirigentsko roko z obrazom ob obrazu, z ramo ob rami, s hrbtom prednika tesno pred seboj in zapplečnika tesno za sabo, oslepljen od prašnatih žarometov peti, enkrat počasi, drugič hitro, enkrat

momljaje pri zaprtih ustih, drugič spet na glas pritegniti... in drugo, kar sem zaslutil, ker telesna zatohlost, smrad las in oblek drugih in mojih nista jenjala, je bilo, da se ne morem spremeniti, začarati v filmsko zvezdo na platnu, ki poteka po aseptičnem celuloidnem traku, marveč da bom z ostalimi vred ostal krevljast protagonist na leseni planjavi črnega odra. Vendar sem s te višine gledal dol v dno temnega kinematografa... videl sem smokinge, visoke ovratnike s samoveznicami, blede glave, belo monduro Visokega komisarja z epoletami, prelivajoče se prepasice visokih oficirjev, njihove okrasne nožnice z bodalci v naročju... tako sem si zamišljal, smo se mi gledalci prikazovali junakom, ko so nam igrali s platna... Tretjič, leto kasneje, se je sredi gledanja nemškega glasbeno – revijskega filma slika ustavila, luči so se prižgale, skozi zaveso pri strani so v rimskem drncu vdrli arditii, racija: ogenjček je bziknil, ko je ena od parabel ustrelila v zrak, naperili so težki mitraljez na krožni podlogi z visečo nabojnačo proti nam, vsi smo morali dvigniti roke v zrak, odpeljali so vse moške od 16. leta dalje čez plohe na stopnicah v kamione pred plahtami... a mi, ki so nas pustili z natrganimi kinokartami, plačanimi, dovolj dragimi, nismo imeli več pravice zadrževati se v dvorani, čeprav je ostalo v projektorju še več kot polovica neprikazanega filma. Pri priči smo pozabili na odvedene in mrtve... v vojni eksistiraš in dozorevaš od ure do ure, mrličev in ujetnikov je toliko, kot da sami sebe sproti rojevajo... protestirali smo, ker smo živeli od odrezkov živilskih kart, od pik na tobačne karte, od bonov na oblačilne nakaznice... vsaka stvar je bila racionalizirana in za slednjo plačano reč si moral dobiti, kar ti gre...)... In potem, četrtič, me je videla ta dvorana 9. maja 1945., ko se je vse mesto spremenilo v veselični vrt; vsa zunanja in notranja vrata kinematografa so pustili odprta na stežaj, v čast osvoboditve so ta dan brez premora dajali zastonjskarsko predstavo glasbeno – plesnega filma »Die Frau meiner Träume« z Mariko Röck v glavni vlogi, ki je bil prejšnji dan v torek, še na karte; z mamó, sestro in nečakinjo sem se skrtil prav semle pred zmagoslavno, nebrižno veselo, maščevalno množico na cesti... bili smo v temi in zavetju med stebri, ki so držali balkon nad nami, na najboljših sedežih... v vsej dvorani je bilo mogoče 15, 20 ljudi, tik pod freskami je sedelo celo nekaj partizanskih oborožencev z maškami ter težko bredu na nožicah, ki so jo odložili na prehod med vrstami, da je stala uprta v ekran... borci iz host, ki že dolgo niso bili v nobeni kulturni ustanovi, so vzklikali gesla, ploskali, kadar se je komu kaj neumnega zgodilo, ali žvižgali, kadar je kdo v filmu izpovedal kaj čustvenega v nemškem jeziku... to je bil zame dovoljšen dokaz, kaj bi nas doletelo, ko bi nas zunaj slišali govoriti nemško, ko je že tem petmetrskim osebam na platnu bilo prepovedano iz srca črhiniti karkoli... (Nas je pa čakalo presenečenje, ko smo si po dva in polkratnem ogledu filma upali ven: zunaj so gorele vse cestne svetilke, izložbe, okna po hišah, prvič po štirih letih zatemnitve. Šli smo po živahnih ulicah in smrti za nekaj ur sploh nismo jemali na znanje...) Zatem so kino Matica za kratek čas preuredili v parlament, na katerem so izglasovali zakon o zakonu sodišča narodne časti ali le mogoče njegovo izpeljavo... slika več kot polovico časopisne

strani je prikazovala govorniški pult z deputati, gesla, pripeta na zastor pred ekranom, freske prekrile z dolgimi zastavami... Po tem zakonu so mojim odvzeli državljanstvo – tudi mrtvemu očetu – in jih pregnali v Avstrijo – mamu, sestro, nečakinjo, jaz sem se lahko sam odločil, ali grem z njimi ali ne, imel sem svojo culo že zavezano, vendar sta me sestra in mama prosili, naj ostanem, da bi jih mogoče rešil. (Nisem jih mogel, ostale so 27 let v lagerju beguncev in razseljenih oseb.)... Zatem sem v ta dvorec stopil petič, l. 1947, ob nedeljah, ko se je prelevil v filharmonijo, v kateri so izvajali koncerte za vaje in srednješolsko mladež... prihajal sem semle, da bi kot dopisnik mestnega časopisa »Gradimo«, ki poroča o prireditvah, kaj zaslužil za pod zob. Dvorana se mi je nekako odtujila, bila je prenovljena, nekdanji priklopniki oblazinjeni, postala je nekoliko manjša, udobnejša, lepša, z drugo, zadušljivejšo atmosfero. Na odru je sedel ves sestav filharmoničnega orkestra in pred vsakim koncertom je imel glasbeni pedagog uvod v izvajani program. Freske visoko na zidu, ki jih še zmeraj nisem znal opredeliti po izrazu, so bile videti dostopnejše za ozračje filharmoničnih instrumentov, pihal, trobil, brenkal, violin, čelov, trianglov, klavirjev, ki se že 100 let niso izpremenila, čeprav so v zadnjih sedmih letih, odkar so ljudje v trumah prihajali k njim, že marsikaj videle... za časopis sem opisoval okolje, pazljivost publike, glasbo samo, kolikor sem jo razumel, njeno tehnično perfektnost in diletantstvo... Smetana, Vltava, Prokofjev, Šostakovič, Stalingrad, Vivaldi, Beethovnovi kvarteti v B-duru in Cis-molu, francoske parte za klavir... razpoloženje in pogovore z mojimi sošolci v odmorih... Potem me je ta dvorec v svoji nekdanji kinematografski dvorani videl še dvakrat (šestič in sedmič, to je zadnjikrat). L. 1969., ko sem stopil iz zadnje vrste, da bi iz rok okorelega funkcionarja prejel malega in l. 1973., ko sem stopil iz prve vrste (iz sedeža pri kraju, v katerem je mogoče sedel mrtvi Visoki komisar ali ustreljeni ban Natlačen l. 1942), da bi prejel iz rok taistega moža velikega Prešerna. Stal sem na odru blizu rdeče, nagubane zavese pred platnom, prekritem s papirnatimi majuskulami nekega citata, pod zidnimi slikami letnih časov, štirih gospa, ki so bile umetelno osvetljene bočno in talno od reflektorjev... vseokrog v dvorani, kar sta ustvarili nekdanja vera in življenjski slog, me je najbrž še dobro poznalo in me ni izgubilo iz spomina, ne stene, platno, priklopniki, najbolj od vseh pa mitizirane gospe na podobah ne... nisem bil ne počaščen ne polaskan, marveč jezen... spodaj je bilo vse posejano od praznje razpoloženih ljudi v večerni toaleti (od katerih sem poznal mogoče dva ali tri) in ki so ta večer imeli za dogodek, za službo božjo, in na balkonu pod stropom se je videla elita političnega aparata, ki je čez oblazinjene police ograje molela blede maroge svojih obrazkov... vsa notna stojala, špičasti čevlji godbenic, svila, instrumenti, pulti, mikrofoni, kabli, signalne lučke nad izhodnimi vrati so bile videti kot v nekem podrejenem položaju... To sem opazil že večkrat – v sebi ali okrog sebe? ne vem – kako so se stvari iz tako imenovane stvarnosti, narejene s človeškimi rokami konstrukcijsko, arhitektonsko, ekonomsko, industrijsko, zmeraj ali približale ozir. odmikale... V zlu in nesreči se je vse zbralo okoli mene (mize v sodni dvorani, vrata,

svetilke, papirji, opozorila na steni, rešetke in postelje v celici), da bi mi stisnilo sapo iz pljuč in me zadušilo... ob srečnih naključjih, nepričakovanih, vedrih izločevanjih pa so se vse utenzilije taiste stvarnosti oddaljile, se dobesedno zleknile po tleh, da bi me, v svoji, žalostni podvrženosti oklicale za prvega v svoji speciji... ja, vem, otroštvo se zmeraj vrača. A navkljub vsemu sem čutil na sebi še poglede ljudi, komentarje, zastrte vokale, retoriko teles, konkretne oči... Zato sem, po nekem refleksnem zgibu, gledal v fikuse, oleandre, cvetlice, rastline na odru, te so ostajale nevtralne... bile so kratko in malo narava, desodalizirana s komedijo, nepristranska in ravnodušna do vrednosti, koristnosti ali nerabnosti, ker ji duh ni nič in srce tudi nič; priskočila mi je na pomoč kot že dostikrat s svojo ravnodušnostjo, rešila me je častnosti in nečastnosti mojih početij – ko me je vojak s puško na strel peljal v zapor, je bil to travnik, in ko so prebrali ukaz o mojem povišanju, je bila to akacija na kasarniškem dvorišču – zdaj npr. cvetlice pred dvorano polno črnih ljudi, njihovo inteligenco in psevdokulturo, idejami in sentimentalnostjo. Kot nekakšna gmota na drevesu, izvorna krošnja, z gubami svojega zelenja, razloženega na vse strani, deroča voda, travnik, kislice, regrat, bilke, ki so lišajasta debela, listnata goličava, bodisi urejeno zračno ali kaotično, gosto, bodisi s pravili ali brez umerjenosti svojih ponavljanj... reševala me je pred konverzacijo, lakoto, krščanskim naukom v odročnost... To je torej ta filharmonija, ta dvorec z zaobljenimi vogali, v žareče rumenem okru, katerega še zmeraj vidim obdanega od filmskih plakatov in obvešenega od kino omaric, v njej pa je zdaj le še filharmonični instrumentarij in ofrakani simfoniki, ki kdaj pred vhodnimi vrati v odmoru med vajami postavajo v vetrovkah in puloverjih na pločniku in malicajo iz mastnih papirjev... Kolikokrat me je že imelo, da bi stopil noter v predverje, kjer je nekoč med železno ograjo stala belo lakirana lesena blagajna s steklenimi vinjetami v šipah, pa skozi nihajna vrata v vežo na desno, v garderobo z jeklenimi vešali na kroglah in potem v dvorano, da bi si enkrat v miru ogledal freske, njihove brezkončno diferencirane ploskve, in predvsem da bi enkrat za vselej določil karakterje na obrazih tistih postav tam zgoraj, za katere še zdaj ne vem, če so sploh ženske... pa ne morem, ne gre. So hiše, pred katerimi občutim slabost ali brez prehoda nenadejano moč na zunaj, v mišicah ali znotraj, lahko me napolnijo z milino ali odrevenim in nikamor več ne morem... so hiše, cele ulice, ki me frontalno zaročajo ali se kot absurdni presežek štulijo v moje življenje... od talnega narisa so zračnih kontur, od diferenciranega izraza v malem do osnovne zamisli v velikem... da jih ne morem gledati, ne dihati med njimi (rekel sem že to, spominjam se)... so hiše, ki z linami ob stopniščih, kakor z zavoji na hribovskih serpentinah ponujajo nov vidik in iz vsakega okna ter s prizidka vržejo drug pogled na ulice ali trge, po katerem sem ravnokar še koračil, zastrt v svoje simpatije ali antipatije... skratka, arhitektura, narejena iz strahu pred strahom in nanovo naseljena s strahom, to je druga narava, to so umetna višavja in nižavja, ki si jih je zamislila in sezidala človeška roka za ta do kraja dorečeni svet brez naključij... so pejsaži iz Platonove votline... luknje, jame, brezna, doline, holmi, griči, hribi, alpe,

obilne Himalaje . . . So poslopja, ki me obveščajo že oddaleč, da se bližam svoji nekdanji sramoti, nečastnosti, podlosti, in to vest razširijo vseokrog, še preden zares prispe . . . ali fasada od tal do žleba, ki mi je bila nekoč naklonjena, a zdaj me mrzi s svojimi gubami, kar mi je zmeraj v užitek . . . cerkve, sodišča, vojašnice z gledališkostjo svojih obredov, sankcij, bolezni, povzdigovanj, ob takih živih hišah niso vredne piškavega oreha . . . so hiše, ki te venomer odrivajo v tvoj lastni pekel, pogosto so grde, zrcalna podoba tvoje lastne pregrehe, pajdaši v zlu, športni tovariši pri podlosti . . . rdeča hiša na Starem trgu 21 denimo, je, kot da bi mi zdaj kot nekoč že pred 47. leti, nekrivemu, nedolžnemu vžigali isti pečat življenja gnusa, moj neodvrgljivi in najizvornejši nakit. (Ko grem nekoč po stopnicah, da si ogledam notranjost, o kateri sem popisal za goro papirja, steže za menoj hišnik ali vratar: »Hej, kam pa vi, tovariš?« »H gospodu Hirolu,« izgovorim ime svojega smrtnega sovražnika. »Tukaj ni nobenega Hirola. In drugič se najprej oglasite v vratarnici.« Spravil sem se mu spod nog.) Polja ob Šmartinski cesti – pšenica, proso, ajda, siva in rdeča, krompir – to je veliko bolje . . . tule tikoma pod cesto sem z Jakličevima, Balohom, Slabetovima nabijal nogomet, enkrat sem bil golman, drugič srednji napadalec, potem sodnik s piščalko. Ali stari, travnati aerodrom za brestovim gozdom – sem sva hodila z očetom na aeromitinge in padalske ekshibicije – ne morem več tja, ker ga ima v rokah vojska, a vsaj bresti in leskovje je ostalo. Vendar Nove Jarše; kar stal sem na vogalu in buljil: namesto Permetove hiše s parkom, ribnikom in hrastovim gozdom zadaj, v katerem smo nabirali suhljad za kurjavo, stoji velika kvadratasta šola in ogromna telovadnica na sredi asfaltiranega, z ograjo oddvojenega dvorišča z drogovi in objekti za rekreacijo. Takrat je za plavo železno ograjo in živo mejo stala modra hiša z belo obrobjenimi okni in vrati, med rožami in vrtnimi krogli je bil ribnik, vseskozi poln vode, uta v brajdi, steze, skrbno pograbljen pesek, drevesa marelic, rjava kapelica sv. Roka, apnenica, ob kateri je mama obešala perilo in rjuhe; za njo pa se je začel gozd, v katerem sem preživel več kakor polovico dneva. In najbolj nenavadno od vsega je bil zrak, ki je nekako drgetal, migotal, vrvel in vonjal po vodi, ki je morala nekje nedaleč od tod na vso moč dreti po široki strugi, v velikih množinah, in je dišala kot ledeno mrzel kompot . . . po Savi, ki je v treh različno globokih in širokih rokavih tekla med belimi prodnatimi bregovi pod kmetijami in hlevi Starih Jarš . . . Tako sem stal in buljil, da so tri dekleta, ki so v svojih napihnjenih hlačah šla mimo, bruhnile v smeh na koncu križišča, da se je stanovalec na vrtu za menoj zravnal in pogledal, in eden, ki je pral avto na dvorišču na drugi strani, je prišel celo na cesto, da me premeri s pogledom: Kdo sem? Policaj? Prestopnik? A pred mano samo zazidan prehod, asfalt, pločniki, svetleče se table, drogovi, utripajoči semaforji – nobene njive več, na katerih smo za kmeti pobirali v svoje vreče krompir, pa umazana, neometana hišica med ohrovtom in fižolom, v kateri je stanovala Anka s svojo nemarno, zamaščeno mamo, nekdanjo kuharico na kraljevem dvoru, v edini sobi z žlindro in ugaski posutimi tlemi, ki jo je premogla hiša . . . ne lesena koliba pred njo, v kateri so prodajali »krahlerle

in šabeso«, a je v njej v resnici živelo lahkoživo dekle, ki je nosila črna krila iz surove svile, obšitimi z belimi perlami . . . ničesar, razen izdelane kapelice s fatimsko Brezmadežno na oglu, za katero pa ni več z apnom pobeljene kajžice, v kateri nama je s prijateljem njegova lepa, zagorela, črnolasa sestra pekla in skozi okence, ki je imelo samo naoknice iz lepenke, podajala vroče palačinke na pecljih od bezgovega cveta, ampak na njenem mestu stoji snežno beli zid stanovanjskega bloka z nekakšnimi novodobnimi vestiriji iz cementa, ki izginja med fižolnimi brajdami in drevesnimi krošnjami. In drugi okoliši, Stadion, Trnovo, Tržaška cesta, Rakovnik, kaj šele barje – vsa izhodna predmestja Ljubljane – sami zidovi, ceste, bloki, mostovi. Vse drugače, da ti ne dovoli niti ene bojazljive ali udomačene kretnje, samo nekakšno vseobsežno, anonimno, turistično iztegovanje rok . . . Zdi se, kot da je edino Židovska steza, ta fina, igračkasta, miniaturna ulica ostala naklonjena ne le meni in drugim, marveč predvsem sebi: uličica, zvesta svojemu otroštvu, s katerim se obdaja tudi zunaj sebe, na Bregu, čeprav na oni strani stojijo samo svetle, kot od kičastega posipa popudrane hiše z butiki, bari in galerijami v tiffany stilu na obrežju. (A nekoč se zgodi, ko sem stopil ob nekdanjem protiletalskem zaklonišču k zidu nad Ljubljano, da sem zagledal, kako čez vso širino gladine plava odpadlo listje, rumeno, rjavo, roza . . . javorovo, bukovo, kostanjevo, ja, tudi zgodnje hrastovo. To me je pri prič spomnilo na neki pogled, ki sem ga vrgel skozi zastekljeno, s papirjem polepljeno šipo verande v Baslu, na kanal, ki je tekkel za hišo pod obok trga, da bi se potem na drugi strani, na obrežju ob Srednjem mostu, izlil v Ren; na njegovi površini je med tesno skupaj stoječim dvoriščnim plotom hiš plavalo uvelo listje, počasi se je pomikalo mimo na skoraj negibni površini, prihajalo je oddaleč, iz daljnega zoološkega vrta na drugem koncu mesta, kakor da bi narava priplavala v zazidano mesto, da bi oznanilo svojo smrt; in čeprav Ljubljana tiči kot sredi gub razloženega zelenja – travnikov, barja, gozdov, hribov – da najdeš uvelo listje, pelod in spomladansko popje celo sredi mesta, pod izložbami samopostrežnic in tudi pod pulti veleblagovnic, nasproti Glavne pošte, mi tisti naključni pogled na listje v prekopu za hišo s svojim pomenom nekako preprega oči tudi tule, ko ga Ljubljana v svoji ozki strugi skoraj nepremično nosi med svojim zidanim koritom k mostu – še več, priklicala mi je spomin iz dveh mest in naredila nekakšno tretje, ki se začinja kakor nebo komaj milimeter nad tli.) Zdaj, v tej vrsti hiš na Gallusovem nabrežju seveda ni več duha, ne sluha o starinarnicah, ki so se vrstile z vrati ob vratih, s pločnika na pločnik, z oškrbe do oškrbe v tlakovcih, samo lični pastelni dvorci z zalimi uličnimi vhodi so, ki pa bojo kmalu osiveli in potemneli od vremenskih ujm in rečnih izparin, tudi ni več protiletalskih zaklonišč v zemljeni ponjavi s travo, in črna prst pod kostanji je pokrita z bitumenom. Ravno nasproti zidu, ob katerem stojim, je nekoč stala prodajalnica starega Gnjezda, ki je kupčeval z železom in pločevino, sploh s kovinami. Njegovo umazano izložbeno okno (z zarjavlimi žebli in likalniki na oglje) sem nekoč razbil s kamnom prav odtod, ko smo se mulci šli vojno. Ne morem reči, da mi je ta okol, če bi ostal, kakršen je bil, ne bil v napoto, in morebiti je bolje, da se je spremenil

(čeprav bi, ko bi se sesedel in staral z menoj, imel v njem sočasnost), vendar me prenovljeni okol ne postavlja v drugo perspektivo, ne jezi me in ne boli razen, da sem razočaran, ker se je prepustil licemerju in ličenju... A glej, tam zgoraj, na ravni strehi Gnjezdove hiše stoji star, zarjavel železen stol, samo ogrodje, brez prevleke, obloge, brez krpice blaga... stoji na nekakšni kladi, da moli od vseh strani viden nad ograjo med dvema jeklenima palicama in odseva od neba, spominja me na svoj čas, na strahospoštovanje, ki sem ga gojil do vere in sloga, iz katerih je najstajal mobilarij globokih omar in potratnih predalnikov, kot do nekakšnih skoraj živih služabnikov na gradovih in v palačah; čeprav ne morem reči, da je ta stol pristen del občutij mojega otroštva, ki zdaj kraljuje nad hišami in vodo, kje pa! – kajti tule, v tem renoviranem okolju, narejenem s tujo točno urno in čisto roko sem sredi nove stilne interpretacije, ki me ne dela ne vročega ne mrzlega, ker v sebi ne čutim niti enega nastavka smisla za razvoj in napredek, ne za vztrajanje pri starem ali želje po nazadovanju. Tukaj sem in ne morem storiti ničesar. Reči hočem, da ne morem več doživljati, da lahko le še sodim. Oziroma, da ne morem več dihati, ampak samo še grizem. (Takrat, tisto nedeljo, ko se je demobilizirani vojak, o katerem že tako dolgo pišem, potikal po mestu, je prišel tudi na pusto obrežje med tiskarno in nekdanjim mesarskim mostom: imel je občutek, da se ga prah – pozimi trd kakor granit, poleti suh in sipek, ob dežju zdrizast kot testo – katerega je nekoč gnetel bos, da mu je lezel med prsti, spominja, in da se ga zato tudi krivenčasti kostanji, ki so imeli debelo črno skorjo; položil je roko na enega, da bi pod lubjem občutil temperaturo živega organizma. In res je zaznal protitrip v svojem utripu. Takrat je bilo zanj še vse živo... kot da zna plevel fotografirati in ima podobe o njem, gobam na drevesih prisluškovati in ohranjati glasove in so vrabci taisti od nekoč prej. Ko si mlad, ali nič ne misliš, se svet spremeni v en sam vrt.) Ne morem gojiti niti užaljenosti začasnega lastnika tega teritorija, ker se mi je upiral že takrat, ko sem ga krčil, da bi si ga stisnil na srce. Kaj me briga oziroma kaj briga ta temeljito preparirani predel, če se čezenj nagiba nekaj kot prikazni iz zraka in jaz seveda proti njim (prav vidim misli, kako stegujejo roke iz vode, verjameš, da kličejo na pomagaj... o kako to vara!)... če pa se na svetu nikoli ne bo zgodil noben čudež, ontološka čarovnija, ampak obstaja le magika cirkuške predstave, iluzionizem tehnologije, zgolj izpiljena gibčnost rok. (In četudi bi se uresničil čudež, ne bi bil več čudež zato, ker se je zgodil. Prav kot je letenje, ta pradavni dragoceni sen, izgubil vso draž, vsak smisel, vso svojo dušo. Tako se izpolnjujejo naše sanje druga za drugo vse do smrti. Sploh lahko še imaš kak *nov sen*?) V tejle razdrapani hiši zraven Cojzove palače s slemenom polnim TV grabelj in strešnim čelom globoko čez cesto je npr. živela moja ljubica Tatjana, prava tolovajka... v cvetlični oblekici in z deko pod pazduho je stopila skozi vrata na obrežje, da sva se šla ljubiti na Mirje, pod obok napol izkopane rimske hiše... šla sva po tem širokem Novem trgu gor in za nama sta jo ubirala moja prijatelja, Ivan, nekoliko zaostal modistkin sin, in Marko, raznašalec časopisov, polbrat pomožnega cerkovnika iz stolnice. Bil se tistikrat »vojskovodja« Francovega nabrežja, deklica

mi je pripadala kot »žena«... ničkolikokrat pred pravim snidenjem je šla po obrežju, preden so mi zaupali, da se potika po tej namesto po Mayerjevi strani Ljubljane zaradi mene, dokler se nisva pri neki neumni igri prijela za pas. Simpatija, ljubezen, sla – kako pristrčno in zaupno živijo med seboj tam doli v tvoji temi, kar poskusi in potegni katero ven! – Mulci so skočili na zid k vrbam, trgali in metali so veje na cesto ter vpili: »Hozana, ženin in nevesta! Hozana!« *Vsa moja vojska je razpolagala s pravico, da z njo »spi«*, kolikor so se dvanajst – trinajst in štirinajstletni pobalini sploh znali ljubiti s svojimi mlečnimi zamaški... Karel, Ivan, Srčnik, Marko, Kriščak, Koren, Harak, Firant, Guček, Osenar, Urnik, Melihen Žust, Kožuh, Bilban, Franci, ... Vendar smo vedeli, kako se to dela, povsod smo naletavali na *Dva-v-grmu*, italijanskega vojaka z žensko... Zbirali smo se na gmajnah pod šotori iz vojaških odej ali pod tnalom mesarskih barak, v katakombah pod krznarjem, kamor se je pozneje vselilo gostišče »Majolka« ali v gozdčku pri Grmezu ali po vežah in stopniščih Turjaškega trga, po katerih sva s Tatjano raznašala časopise strankam. Ona je bila drobna deklica, blede, slamnato blond, nekako zmečkanega obraza, vodenih ribjih oči. Držala je roko venomer na mojih bavrcah ali hlačah in mi stiskala vrstico, da me je skelelo, jaz sem držal svojo pod trakom njene oblekice ali predpasnika in božal njeno puhasto vzboklinico, da je kdaj tudi hripnila od bolečine. Z njo sem se znašel v nenavadnem času svojega življenja, v nekakšnem umazanem obdobju – ne, sploh me ni bilo sram sredi okolja same brezsrčnosti, navdih poželenja pa je bil tudi tako silovit, da je občutek pregrehe mladane izginil – čutil sem samo žalovanje za sabo, kakršen sem bil prej, preden sem se srečal z njo in sem še veroval, da ni sile, ki bi bila manj izpostavljena propadanju od ljubezni, kadar se ta spremeni v dejstvo. Zato sem se je začel izogibati, ampak ona me je vsepovsod iskala... klicala in žvižgala mi je pod oknom na Mestnem trgu, kjer sem tistikrat stanoval s starši, s svojima dvema bisagama časopisa čez ramo, da bi ju raznesla, čakala me je zjutraj v boksu šentjakobskega mostu, ko sem tekel v šolo, poizvedovala je in prosila druge, da me poiščejo... o, srečno sem se je vsepovsod izognil. Nekega dne pa, ko sem šel okrog tretje ure popoldne na živilski trg, da med gnilih sadjem, ki so ga zavrgli branjevci pred odhodom domov, izbrskam kako užitno jabolko ali pomarančo, sem jo srečal z Ivanom in Karlom... Na Karla sem bil takrat posebno navezan, občudoval sem ga in si izmišljal vse mogoče, da bi mu bil všeč in bi utrdil njegovo naklonjenost do mene; vsakdo pozna to bolešno obdobje, ko se, ne glede na spol in starost, kratkomalo zaljubimo v nekoga, v svojega notranjega izbranca, reprezentanta človeške specije. Za Karla bi storil vse na svetu, da bi stopnjeval najino prijateljstvo, a on je bil ravnodušen, redkobeseden, hladen, postavljal je pogoje za svoje sodelovanje, ne direktno, ne z besedo, ampak zgolj kdaj s svojim bolj hladnim obnašanjem. Zdaj sta mi na trgu oba postavila pogoj: ali grem s Tatjano, ki noče z njima pod klado, dokler ne grem jaz z njo, ali pa bo konec našega prijateljstva. Klonil sem in ko smo šli, vsi smo bili bos, proti mesarskim barakam, sem prvič opazil, da Tatjana šepa, da ima levo nogo s prsti in nartjo zraščeno v kepo (je bilo mogoče, da

sem se z nekom družil vso pomlad in poletje in ga tako malo poznal, da tega doslej še opazil nisem?) Šli smo zadnjikrat pod kovinski pult ob bukovem tnalu, potem sem zbežal... pobegnil sem naravnost v stolnico, v stransko kapelo pod sliko sv. Elizabete, Jezusove babice, ki je v naročju držala svojega vnuka... svetobolje je bilo silovitejše od sle... Hotel sem moliti, pa se nisem spomnil drugih, razen Zdrave Marije po lastnih besedah, ki pa niso bile podobne fenološkemu gnezdu z zrnom kake besede, pač pa obrazcu, da bi dosegel misteriozno pristojnost v višinah neba. (O, zlo je manj grozeče, manj nevarno za človeka, kot pa krščanska ideja o zlu, ki človeka že od začetka sveta kompromitira v lastnih očeh in tako za zmeraj zastrupi njegovo razmerje do Boga kakor božjo do njega samega. Že vnaprej si grešnik, nad katerim je bilo izrečeno prekletstvo in tako je že vse pri izviru pokvarjeno. Ničesar ni več čistega, nič več ne more biti čisto, enkrat nekoč in iz nerazjasnjenih razlogov se je zgodil ta prelom, se naredila razpoka med nekim bitjem – katerimkoli že – in naravo, ki ji pripada – in prav tako med naravo in nadnaravnim.) Vendar se je prijateljstvo s Karlom pričelo krhati... začelo se je tako, da sem se zaljubil v njegovo dve leti starejšo sestro Ivko... po vsem sta si bila podobna kot kovanec kovancu, po svojem trioglatem obrazu, tanki roza koži, sivih očeh, širokih ustih, blizu katerih sta imela oba neko neoznačljivo potezo krutosti, kot da sta nekoč zagrešila zločin, samo da je ona to mesto lahko zakrivala s svojimi gostimi, svedrastimi kodri... Ukradel sem očetu pol ducata zajčjih kožic, ko je Ivka nekega dne izrazila željo, da bi rada imela kučmico z mufom oziroma ogrinjačko iz istega krzna... ukradel sem to tako, kakor sinovi na kmetih kdaj na skrivaj za svojo revno ljubico posekajo kako drevo v očetovem gozdu... oče je odkril krajo, poklical je policijo, hkrati pa smo se v tistih dneh selili z Mestnega na Stari trg; tako se nismo več videli vsak dan in prijateljstvo se je definitivno prelomilo. Tatjano sem videl samo še enkrat med vojno, ko je šepala ob majhnem bersaljeru v širokih pumparicah... potem dvakrat po vojni, v tramvaju, v črni šolski halji, kakor licejka, bila je s svojim polbratom, ki je nosil nahrbtno torbo... mnogo let kasneje sem slišal od neke okoliške učiteljice, da je postala lezbijka ter da živi z neko starejšo uslužbenko v malomestni hiši pod Šmarno goro... Ta divja deklica me je mogoče imela v življenju najrajši... hotela je nositi moje kratke hlače in majico, želela je celo, da bi zamenjala osebi, da bi mi pokazala, kako rad naj bi jo imel... skakala je po barju, medtem ko sem jaz v njeni cvetlični oblekci sedel v šotoru iz odej, da bi kot Tatjana čakal na zaljubljenega Bubija... V teje stari, razdrapani hiši... njena oblekca iz pralnega blaga bi morala vihrti na eni od TV gabelj... v kateri je zdaj zdolaj razkošna, draga restavracija in v vitrini vitez v kromiranem oklepu, je živela z materjo in polbratcem čisto na vrhu, kamor me je nekoč peljala: nizka, široka soba, polna dek, pisano obrobjenih, iz raznobarnih cunjic sešitih preprogic in zavesic, živobarvnih prtičkov, blazin in pogrinjkov, s stolom iz trsa in umivalnikom na zarjavelem trinožniku... Takrat smo se še topli z grajsko tolpo, ki je vdiralna na naše ozemlje, na Francovo obrežje. Tri tedne smo vadili in pripravljali orožje (palice, kolesarske zračnice, polnjene s svincem,

frače, posebne kamne, s katerimi smo celo spali doma), da bi šli gor na Osoje, podret njihove okope med trnjem ter jih pošteno namahat. Pod šancami, kjer smo naleteli nanje, ko so nas čakali v nepokošeni travi, se je začel boj, in ko so padli prvi kamni, so me drug za drugim zapustili vsi, tudi Karel (to moram reči, sem ugotovil z užitkom), odmetavajoč orožje, palice, ko so jo po mačji stezi pobrisali v mesto... ostal sem sam in ker nisem mogel uprizoriti boja mož na moža, sem jim priredil vsaj presenečenje... planil sem, mahajoč z zračnico okrog sebe, izza dreves proti travi, v kateri so ležali in potem, ker so bili tako osupli, mimo njih gor, na vrh drevoreda ter po Hudičevih štengcah na drugi strani dol. Šel sem jo iskat, svojo vojsko, besen, razočaran, a ponosen, vendar so se vsi poskrili po hišah doma in nekaj dni ni bilo nikogar na spregled... Vse se zmeraj ponesreči. Vsak podvig, grob, hiša, knjiga, človek, naj učinkuje še tako prikupno, je samo naličje izgubljenega koprnenja, sprevrženega stremljenja; človek pa, ki je sit venomer spregledovati vse in vsakogar, ker je prelahko in ne pelje nikamor, kmalu opusti vsakršno zanimanje za ideje. Nisem se bal udarcev in ne bojim se jih. Najmanj od sovražnikov, to nič ne zaleže, prava sreča je, kadar jih dobiš od prijateljev, ker te to uči, uteši, izmeri, reši. Tudi misli se ne bojim. Česar me je strah, so občutja (ki pripravljajo idejo in udarec), te nepričakovane spremembe vremena v človekovi notranjosti, v atmosferi kraja, v ozračju okrog tebe. Zračni prostor nad nami, ki je slehernemu tako samoumeven, v katerem dihamo vsak po svoje, povsem ustreza tisti številčnosti in večkratnosti sveta, v katerem se nam ta zmeraj nanovo prikazuje. Sestavljen je iz številnih zračnih kotičkov, v katerih zajemamo sapo... iz zraka v polnem prostoru, v dvorani, učilnici, v kateri se meša dihanje mnogih s šumi premikov, tišino koncentriranosti, pritišanimi gibi odpora ali strinjanja... neponovljive, zamejene, enkratne situacije so, ki se odigravajo samo tule in nikjer drugje... a korak vstran so že drugi dihalni prostori, denimo kuhinja z razvlečeno kredenco, spalnica z razkopano posteljo, obcestni bife ali natlačeni avtobus... svet je poln takih zračnih mest in kotičkov, toliko jih je, kolikor je posameznikov, od katerih je sleherni drugačen od drugega... vsak dihalni prostor je slepa ulica zase, draž ali zamera življenja, tako da je ozračje okrog vsakega in vsega razpolovljeno in individualizirano. V mitologiji so bili vetrovi pradaвні duhovi, oraklji so se ravnali po njih, po sapah, vetrovih, neurjih, viharjih, tornadih, zračnih tokovih... vse dinamično se je odvijalo v atmosferi, v spremembah, ki ubijajo, naj bo z umori ali silobrani, hudim mrazom ali neznosno vročino, z lagodnim tempom ali brezumnimi rekordi... Vsako ozračje se napolni s človekom ali ga ono napolni s seboj... cirkulacija dodajanja in odvzemanja poteka nenehno kot večno gibalo... eno in drugo pa pripada nevidnemu teritoriju, iz katerega, ne daj Bog, da bi te izkoreninili ali izgnali... Očitajo mi obsedenost z mojo resničnostjo in stvarnostjo človeškega življenja... kot da sta posamičnik in življenje nekakšen ponavljajoči se intermezzo, z veselimi kvartopirskimi čarovnijami, odmor pred nejasnim finalom... Smrtjo ali Onimsvetom?... nekakšne počitnice, prosti dnevi, ob katerih nosimo lahke majice, da jih komaj čutimo na koži. Vem za obsede-

nost, ki mi je oponašajo, ampak jaz sem prav toliko njen strežnik, hlapec, kot njen uživalec in brezvoljna žrtev... kakor pes sem, ki je s svojim smrčkom privezan le na svoj revir, v srcu sem tudi jaz proti samemu sebi, proti svojemu sramotnemu bremenu, ki ga prenašam, ne da bi se ga mogel kdaj otresti... a delati moram naprej, kot to ta sramota terja od mene, ogorčen sem, ker se svoje razklanosti zavedam... to terjatev čutim kdaj kakor smrt samo grozno in radikalno... Nič ne pomaga, moram za svojim smrčkom, za blodno lučko, ki me bo spet pripeljala pred obzidje smrti. Grem v drug okoliš, v Moste (dolgo smo živeli na levem boku od njih, v Novih Jaršah, in potem dolgo na desnem, v Bohoričevi ulici, tako da so bile Moste zmeraj vmes in zato je mogoče preteklost tam redkeje naseljena s prikaznimi). Vendar ne grem po isti poti, po kateri se je človek, o katerem že tako dolgo pišem, 45. leta pripeljal s tramvajem tja: pričakoval je, da bo iz visokega voza, tik preden bo ta prečkal železniški prelaz, na levi zagledal ob ograji Vojaške bolnišnice in proge samega sebe, kako kot deček l. 1939 čaka, da bo iz stavbe stopil vojaški pacient, ki mu bo za dinar izpod svoje progaste halje prodal svoj dnevni obrok kruha, pol hlebca kumisa, ki je zalegel za dve pekarski štruci, tako imenovani »sapi«, od katerih je ena stala 2 din. In tudi ne iz tiste smeri, kot se je taisti človek 14 let kasneje, ko je dobil službo v Ljudski knjižnici, bližal temu kraju, ker se je še zmeraj bal, da se bo izza vogala na lepem prikazala pisana najstniška banda, s katero se bo moral pretepati kot nekoč že pred vojno; že čez nekaj dni je spoznal, da mu ta predel ne more postati ne domač, ne tuj, ne nevaren, kot tudi sicer ni nikoli več postal ne revolucionaren, ne anarhističen noben industrijski okoliš v socializmu. Ne, zdaj grem po svoji stari šolarski poti z Ledine proti domu... pod črnim železniškim nadvozom pri »Zmaju«, ki doni od trušča vozečih vlakov, in ob nadzidu iz skal po klancu vkreber, da bi... kaj?... o, srečal enajstletnega fantiča, ki se trudoma dan za dnem vzpenja navzgor po stopnicah, po katerih jaz zdaj kar letim navzdol, in do katerega imam samo še odnos kot do nekakšnega tesno in gosto zbitega zraka sredi redkega. Grem, čeprav skorajda drevenim ob pogledu na cementne stebre v ograji okrog Kolinske tovarne, po kateri sem takrat vlekel palico v tonskem ritmu in visoki plot leparske fabrike, skozi katere špranje sem zmeraj špegal na dvorišče, posuto z rdečo žlindro, kot da je teniško igrišče. Od lakote, žarkega zraka, ki je puhtel iz praznega želodca, bolečega raztezanja slin v ustih sem se kdaj kar opotekal. Jedel sem ob poti klasje, kislice, lubje, poskušal sem želod, pa je bil pregrenak. Pri Kolinski sem vdihaval vonj po cikoriji iz pražarne, da bi pod njim zasledil sladek duh po figah, pri limfabriki, ki je zaudarjala kakor ogromen, star preznojen čevelj, sem si dopovedoval, da je to duh po mehkem mastnem siru, prepreženem s plesnivkami, ki sem ga tudi skušal zavohati pod kompresijo smradu. Ni več peščenega obrobka za pešce od ene do druge tovarne. Za kostanji in vrbovjem ni več peščevnatega travnika, na njem stojijo smešni stanovanjski stolpiči z nazobčanimi vrhovi. Sredi njiv in polj pred pokopališkim obzidjem tudi ni več kolibe, v kateri je prebival majhen oddelek starojugoslovanske kraljeve vojske, pravzaprav straža, s katero sva si vsako jutro in opoldne

v šolo in iz nje grede salutirala. Njim sem prodal »Mali krščanski nauk s podobami za ljudske šole«, last šole, za šestino komisa, ker sem bil lačen, a malo tudi za to, ker so se mi smilili, ker so tako bedno živeli sredi polj, brez čelad, v uniformah z razpuščenimi šivi, z eno samo puško, podobno grčavi gorjači. Ni več mitnice z živinsko vago na razkrižju. Ni več »Parne pekarnice« ob njej. Ni več oslov, ki bi verjeli v nezgrešljivo osebno zavest pametnih zato, ker so ti imeli doma radioaparata, klavir ali kompas. Ni več bistrjih, drznih, samosvojih, ki bi se do solz rezali neumnim oslom, ker morajo ti brez identitete izpolnjevati splošna pravila vsakdanjega življenja. Ni več ničemrnosti, prepovedi postavljanja, neurejenih trenutkov sredi urejenega življenja. Ni ničesar več od prej? O, ja, pogledaj izza vrbja vzdolž ceste . . . vidiš te nizke, grde hišice delavske kolonije – črna, prašna, sajasta fronta pročelij v eni vrsti . . . 60, 70 let že niso okusile svežega ometa. Ali tole cementno poslopje. Štirioglato, z visokimi okni, pravzaprav samimi steklenimi trakovi od tal do strehe. Nekdanja modernistična cerkev, zmeraj presvetla in predoneča, da bi v njej kdaj lahko zmolil molitev, kot da sta se jezik in pamet odvadila besed in priprošenj. Pogledam skozi šipo – poslopje je zdaj nekakšen TVD »Partizan« – in iz preddverja me ošine zaripel vratar s pogledom Malega Upokojenca. Po tem pločniku sem stopal nekoč v gruči birmancev, z belim trakom okrog rokava in šopkom šmarnic: Kristusov vojak. Šli smo v eno teh hišic, ki je imela moderen polkrožen prizidek, na tombolo, na kateri sem priigraval žepno uro, pa mi jo je prireditelj, majhen mož v črnem klobuku, zamenjal za kilogramsko škatlo cikoriije, ker nisem bil iz občine, ki je prispevala dobitke. Kemična tovarna za rdečim zidom, kjer smo nabijali sedemmetrovke. Koliko znanih ljudi, nevidni roj, ki jih še vidim pred sabo, lepi najbrž, ker zanje ne veš, če so mrtvi, se gnete okrog tebe, se dotika las, ram, senc, za trenutek, podoben snu, da se kar streše . . . Po pločniku mi prihaja nasproti nizka, debela ženska v kmašnem plašču, z rožo iz smetanostno bele svile na zaslecu, s črno torbico na dolgem ročaju. Nezdrav, siv obraz, kot opuščen rudnik svinca, nazaj učesani lasje, sivi, gladki, ločeni, oči kot da boleha. Spominja me na mater ene mojih vrstnic iz otroštva, s katero sva skupaj sedela v cementnem templju pri šmarničnih mašah. Mogoče je celo ona sama, ki se je pod starost skrčila na kopijo svoje matere? Ko sva vštric – se spoznava? Psihologije, vede, znanosti – vsi ti parveniji, ki so obogatili na račun človeške družbe – te puščajo, ko jih najbolj potrebuješ, vedno na cedilu, posebno pa pri drobnarijah. Nek kržljav možak v poflekani trenerki skoči čez obzidek nekega dvorišča naravnost predme. V trenutku me preplavi sovraštvo. (Hvala bogu, izgine za letensko uto zaprte gostilne). Tule bo zdaj prelaz . . . ne! Možiček v trenerki spet skoči čez obzidek nekega dvorišča naravnost predme. Gledam fleke od malte na njegovem hrbtu . . . najraje bi ga ubil brez najmanjše primesi neiskrenosti. Rampa. Zaprto. Železniški prelaz je visok. Vzdiguje se k nasipu na sredi kot trdo zbit klanec. Tu je stala nekoč velika hiša s široko, zidano, pokrito galerijo, v kateri je stanovala gospa Guček, mamina prijateljica, majhna, črna ženska v širokem klobuku, ki je v svoji taški nosila flavto, na katero je znala zapiskati kar obsežen repertoar od plesov do

operetnih arij. (Pogosto je večerjala pri nas in najraje je z žlico postrgala zagorelo polento ali sprijete makarone na dnu lonca, kar sem imel rad sam in mi ga je zato mama zmeraj prepustila. Zaradi tega se mi je še bolj zamerila...) Njen sin, pek, ki se je vračal od vojakov, je tule, ob prelazu, skočil iz drvečega vlaka, da bi bil prej doma, zlomil si je roko in nogo, in ko smo se z njima seznanili, je imel oboje v mavcu. S te galerije – vsakemu stanovanju je pripadal lep kos od stebra do stebra – sem gledal strehe železniških kompozicij, ki so vozile mimo: živinske in potniške vagoni, tenderje, cisterne. Kje je zdaj ta hiša? V spominu stoji na tej strani, ob tovarni. Vendar v resnici stoji na oni, razen če niso prelagali proge. Zlezem čez rampe, postojim na vrhu nalitega nasipa: šine v daljavo tja, v daljavo nazaj. Občutek, da me lahko v hipu povozi, četudi z zračnim odzivom in hkrati, kot da se hiše pomikajo mimo, kot da bi se peljal in stal pri oknu vagona... slabost ali preobrazba? Ja, hiša je na tej strani. Ogromna, umazana, z roza prefarbano galerijo, kakor kakšen misijon v Afriki je, ki se ga držijo mastni sledovi črnih rok in nog... dve razkuštrani in nemarno opravljene ženske se pogovarjata na koščku zasmetene travnate stepe pred njo. Na drugi strani ulice: zaprta lopa steklenega marketa. Mladež se zabava, da meče prazne platenke z vrha stopnic pred vrati trgovine v smetilnico na drevesu... Kje je kino »Moste«, v katerem sem gledal Tarzana?... Dvorana se je s stropom nižala, s podom dvigala proti projekcijski kabini, kakor drča, da si moral v zadnjih treh najcenejših vrstah sedeti z glavo, skrčeno med ramena... zunaj pa je bila pritlična stavba polepljena s kino lepaki kakor cirkuški plot. Vem, da bi se moralo iti po počezni vzpetini, da bi prišel do nje, vendar nimam več moči (in za na vrh... Kolikokrat sem že iskal ta kinematograf v preteklih letih? Najmanj dvakrat). Grem po klancu dol, ko mi od spodaj pride naproti velik, zavaljen možak zagovednega obraza v frizuri – je mogoče? je! – v frizuri a'la Johnny Weissmüller – v razpeti, s svilo podšiti suknji, brokatnem metuljčku, v plinsko modrem telovniku z biseri sivkine barve... Umaknem se med avtomobile, ko grem s svojo vzvišeno držo po ozkem pločniku mimo, in ne obviije me noben zadah, ne po zanikrnosti, ne po brivski vodici: čista asepsa. Zavijem dol, med dve lepi trati, na postajališče nasproti lesenega mostu: tam je nekoč stala kapelica z lurško Gospo in manjša izpostava karmeličanskega samostana, a zdaj je tržnica, kjer pospravljajo blago. Čakam avtobus, da me odvede iz tega zoprnega območja brez zraka, tramvaji so bili nekoč boljši, pogostejši, vozili so hitro in naravnost po svojih tirih, kakor gazele po lastnih stezah. Pred mano stoji dekle v prelivajočem se plišastem plašču, z gležnji skupaj, s krasto med nosom in ustnico. Od udarca ali temperature? Na mah obrne glavo proti meni, v mrvni las ima neravno prečo, vidim, zdaj, zdaj bo pristopila in me ogovorila. Grem kolikor morem daleč stran, do steklene vitrine, v kateri so razstavljeni čevlji, modni, moški in ženski. Čutim, kako me dekle ocenjuje z očmi. Neizkušena prostitutka, še boječa, ki je stopila iz hiše na postajališče, da mogoče ujame kako stranko in jo odpelje v svoj kvartir izza tržnice. Po mojem pogledu in njenem, ki mi ga vrne, se sredi dneva preobrazim v dekle, ki ima tam zadaj za postajo najeto

kamro v malomestni hiši in medtem, ko peljem svojo stranko skozi vrt po stopnicah dol v klet, ki ima okno v višini pločnika, še vedno stojim na istem mestu pred vitrino in gledam: le kaj imajo tu, v tem zanikrnem okolišu, opraviti ta sijajna, draga obuvala iz trojne vrste luksuzno prešanega usnja... vrh tega je to moda še izpred druge vojne, s pentljami in pikastimi oglavji na prstih... Vse je ostalo tako, kot je bilo... ne, ne, vse prihaja nazaj, se vali po svojem grozečem kolovozu od obzorja na prostor, na katerem je že bila... Tole je zdaj izpitno vprašanje za te: imaš raje novodobni oplesk, sintetiko, umetno usnje, butike, pleksi telefone v jajčastih celicah, rdeči kiosk iz plastike, poln izboklin, ta bife s hitro postrežbo, podoben medplanetarni postaji, tole petmetrsko svetlečo se reklamo na mahnatem slemenu nizke, grde hišice, ljudi na cesti, podobne modnim oblačilnim strojem, ki kot F. F. svojo filozofijo menjavajo kontekste svojih obličij – ali imaš raje oni stari, fermentirani gramoz, dvesto let stare hiše s kavliji v zidu, podgane, garje, davico, stranišča na štrbunk, prašiče v drvarnicah in na hodnikih, *prepire, pretepe, krike iz prenatalnih in pretesnih* sob – moškega, ki vihti stol kot bojno sekiro in žensko, ki se brani s poleonom kot z mečem – in tamle enega na vrhu skladovnice hlodov, ki se, kot po naključju odgrinjajoč suknjič, postavlja s kopitom avtomatske pištole za hlačnim pasom? Bi se raje odločil za tole rdečo plastiko ali za oni trohneči les na mostu? Katero zlo ti je ljubše? Povej. Ali si za to, da se večina ljudi iztrebi do svetopisemskega maksimuma – 50 milijonov v času Avgustovega edikta – in bi bilo treba za vsakega drugega otroka plačati globo, ali da vse prepustijo dolgemu življenju in počasnemu admiranju, neizprosnemu krčenju koristne zemeljske površine in s tem svobode, kajti kjer ni prostora, tudi ni svobode? Da se vse renovira ali imaš raje surovo barvo materije, ki jo imajo ljudje za čisto zgubo, brezsrarnost, antipoezijo, za katero se ne spleča živeti niti minute in bi se tako človeštvo čez sto let mogoče le skrčilo, da bi se dalo znova dihati. Ne, ne vem. Zmeraj bo vsak človeški čas postal na novo star, zmeraj bo naplaval stari smrad razpadajočih zvezd, iz materiala, iz katerega smo narejeni. V trenutku izbora večumnosti postajam kot pijan. Poznam zdravilo, ki leči: posnemati ali vsaj dohajati rastlino. Gledati v zelenje, ki disciplinirano raste od zrna, kolobarja, korena, stebela, listja, števila pečk v krljlu do cveta. V drevesce, travo, v pluralizem in neenotnost cvetov kot da so duhovi, če drugače ne gre, vsaj v solato, oleander, če ni nič drugega pri roki, v zaboječek z jušno zelenjavo, ki stoji na oknu. Narava je dolgo dinamična, nato naenkrat pasivna. Ampak ta recept je tako preprost. Zaradi svoje preprostosti zmeraj naleti na odklanjanje pri vseh.

3.

Rekel sem, ko srečaš sovrstnike, prijatelje iz otroških let, je tako, kot da bi hrbtnsko preletel vse stopnice, po katerih si se nekoč trudoma vzpenjal, da bi se na lepem znašel med samimi pritlikavci... med dvanajst,

trinajst ali štirinajst let starimi dečki, ki veljajo za najbolj izkušene in modre pod soncem, ker nobeden od njih noče več postati kdaj kaj pomembnega (minister, kralj, papež), ker so stari in že blizu groba; in ker nihče od njih nima več kaj izgubiti, ne pridobiti, je tudi preteklost in prihodnot doletela sreča, da sta postali enkrat za vselej jasni in razvidni. Kadar torej naletim na koga iz četverice – jedra svoje vojske s Francovega nabrežja je – kot da bi se dotaknil nekdanjega kraja, oseb, spopadov, vseh okornih spačenosti in mutacij, ki niso utegnili popihati skupaj s časom, kajti atmosfere naših izkušenj so posajene v kletko, ne ravnajo se po uri, niti se ne pustijo odvleči z mesta . . . Tako kdaj trčim ob lepega Sandija Čučka, ključavničarja, radijskega tehnika, TV serviserja ali kar že je. Ni prijetno, drug drugega drživa na vrvici . . . oba pozna najboljši skrite in brezsrčne intimnosti svojega doma pri enem kot pri drugem. On ve za mraz in smrad po kožah v naši podstrehi, za cule s perilom po kotih, ki so nadomeščale omare, za vrečke čikov, ki sem jih nabiral po cestah za očeta . . . pa kako smo prenočevali (jaz sem si postiljal kuhinjsko, oče delovno mizo, sestra in mama sta spali z nečakinjo v železni postelji, ki smo jo kupili od hiralnice . . . kaj smo jedli (skorajda slabše od mačk, ki so se pojale po podgrajskih strehah) . . . kakšne gvante smo nosili (kadar sem šel pozimi v šolo, oče ni mogel zdoma, ker sem nosil njegovo suknjo) . . . o čem smo se pripravili vsak dan . . . kakšni so bili naši domači, sorojenci, slabe in dobre strani v njihovih značajih . . . kje so politično stali naši stari med vojno (to je bilo pomembno, kajti svet je bil bolj radoveden za tisto, kar smo vsi skupaj slepo doživljali med štiriletno vojno, kot na vse, kar smo v štiridesetih letih doživeli po njej) . . . kdo od staršev je sodeloval z Nemci, kdo z rdečimi, belimi, plavimi, nevtralnimi . . . moje stare so razglasili za kolaborante in jih takoj po razglasitvi Republike 12. XII. 45. deportirali v lager razseljenih oseb . . . same indiskretnosti, ki jih imajo bralci, kadar jim jih pisatelj sporoča za resnično brezobzirnost (pač zato, ker se jih tiče in tudi sami vedo zanje, vendar se jih pod nobenim pogojem ne upajo priznati). Vse veva drug o drugem, imava se na kratko . . . podoba o sebi in drugem nama je ostala v očeh, kakor slepcema zadnje iz časa, ko sta še videla in zdaj nosita ta terarij s plazilci naokrog, kakor Izraelci nekdanj svojo skrinjo zaveze. Od nekdanj si – ne moreš šele postati . . . Jaz vem za Sandijev dom – o, dosti nedolžnejši, privlačnejši od svojega, mogoče tudi zavoljo tega, ker človek drugje zmeraj veliko previdneje diha kot na svojem – v tisti hiši Pod Trančo, ki so jo l. 1788 postavili na ruševinah najzloglasnejše ječe v kranjski deželi, in ki je pod obokom dvorišnih stopnic še zmeraj imela rešetke, obroče in kavljje iz nekdanjih celic. (Prav na te kavljje in obroče, visoko v zidu, je med vojno domobranska patrolja dveh hrustov, ki ju je vodil droben pesnik v belih očalih, mučila ujetega ilegalca . . . nihče v hiši ni videl, ne vedel o tem nič . . . po vojni pa so videli in vedeli natanko vsi . . . Tako je ljudstvo.) Pred hišo so postavili postreščki (kasneje sem odkril v majhni zeleni brošuri, da so se na tistem mestu pred 200 leti zbirali stolonosci, ki so ob slabem vremenu in snežni brozgi nosili v stolih na hrbtu gospe in hišne v krinolinah čez blato in gnojnične izlivke z ene na drugo stran ulic). Sandi, njegova mama in

starejša polsestra Neva so stanovali na vrhu, v eni od dveh podstrešnic, vsej zavešeni in prepostlani z vojvodinskimi vezeninami in oknom, presekanim med zatrepom in grajskim hribom. Spomnim se, kako se je Sandi nekoč na zakonski postelji sredi sobe rual z debelo Nevo, da bi obema pokazal, kakšna je, kadar je gola. Kuhali so na hodniku. V drugi sobi na vrhu, v čumnati zraven, je živelo preprosto dekle Marjana, ki je za denar hodila v posteljo z italijanskimi vojaki. Čučkovi so imeli nekakšno pravico nad njo, ker so v njeni kamri hranili eno od svojih velikih omar. Sandi jo je lahko tepel (zares in za šalo) vpričo mame in smel kdaj iz omare, v kateri je manjkala grča, skrit prisostvovati dekletovemu občevanju z Italijani. Čučkova mama je bila majhna, drobna, bleda ženska z nadvse fino rezanim obrazom, dolgih, zelo gladkih črnih las, pa še lepših, žametnih oči. Imela je pokojnino po možu, žandarmerijskem naredniku, Nevinem očetu iz Vojvodine, čigar slika v ploskem okviru je visela pod tramom zraven okna. Rada je prepevala. Zнала je dosti šlagerjev, kupletov, šansonov, popevk iz krčem v moževem kraju. Včasih so vsi trije sedeli s prekrizanimi nogami na postelji in peli dolge, zategle pesmi kot denimo »E Banate, moja crna košulja«. Vedela je pripovedovati zgodbe o banditih, ki so ropali banatske potnike, posebej pa štorijo o tolovaju Hacinu, pravem Robin Hoodu, ki je kradel bogatim, da bi dajal revnim, in so ga orožniki nekoč lovili prav tule, po slemenih podgrajskih hiš okrog njihove podstrešnice. Vse te zgodbe o zlikovcih in hudodelcih so me zanimale – njihova soba je bila podobna začasnemu bivališču kake potujoče cirkuške družine, čeprav so se nosili lepo kakor stanovalci iz velikomestnih hiš. Sandi se je pod italijansko okupacijo, trinajst let star, zaljubil v lepo, temnolaso Adriano, hčerko enega od šefov ljubljanske kvesture. Nekoč, tik preden so njenega očeta službeno predstavili v neko drugo po Italijanih zasedeno provinco, ga je dekle povabilo k sebi na godovanje, in ko sta se na vrtu poslavljala, mu je položila glavo na prsi njegovega smetanasto belega trenčka. Tako lepo je dišala, da je plašč zavil v nekaj časopisov in ga skril v omaro na podstrehi, da ga mama ne bi odnesla v čistilnico; čez tedne, ko sva šla po lestvi gor, mi ga je pokazal pri lini: še zmeraj je dišal po Adrianinem parfumu in vodici za lase. (Dotlej je bila zame to najlepša ljubezenska zgodba, ki se je kdaj zgodila v resničnosti.) Sandi se ima še zdaj za lepega. Samo njegove oči, nekoč majhne, črne, kakor iz žameta, z gostimi in dolgimi trepalnicami, kakršne imajo lepotice, ki ne odsevajo svetlobe, so mehke, brez besla, kot da božajo, so zdaj zakrvavljene, požoltele reže, da jih komaj razločiš; mlečna, puhasta polt je groba kot gamsja, le pod zahrpanim glasom razločim še njegov »doneči bariton«, s katerim se je postavljaj pri petju doma ali pred zborom Glasbene matice... Zastavi mi pot na Novem trgu, tik pred priprtih vhodom v stari lontovž, nasproti Državnega Zavoda za žensko domačo obrt... v kratki vatirani bundi do pasu, z rokoborsko roko v poflekanih belih letenskih hlačah, ki mu moderno s širokim pasom visijo na kolkah, s smučarsko kapo vrh črne, kodraste glave. (Kje so njegove žametne hlače z naramnicami, koščeni gumbi na jopiču, klobuček? Oblečen je kot eden iz množice na cesti, ki simulirajo neposrednost, preprostost, pričujoč-

nost v času. Nor sem, vem, ampak ta oprava na nekom pri šestdesetih mi gre v nos. Tudi moda je filozofija, ki jo ljudje nenehno menjavajo, kot F. F. svoje kontekste, v katerih raztaplja književna dela: ulica vrvi od oblačilnih mašin brezimnih uniseks uniformah, moški, ženske, otroci. Zdaj me bo seveda bralec povprašal, kako sem sam napravljen. Na sebi imam konfekcijo iz sredine sedemdesetih let, torej dvajset-petindvajset let stare čevlje, Varteksov plašč, čevlje in hlače od takrat, samo srajce, ki jih menjam kot gostilničar namizni prt, so nekoliko novejšega datuma. Plašč ima nemogoče naborke proti vlagi, vetru, dežju, a štiri globoke žepe na obličju, v katere lahko spravljam poleg najnujnejšega pribora tudi kilogram jabolk, nekaj knjig, svoje debele tekste. Vse to imam na sebi, ker je udobno, drugač, ker nimam denarja, tretjič, ker ne prenesem nakupovanja in pomerjanja v trgovinah. Nisem ponosen na to, ne žalosten, vseeno mi je.) »Kako si kaj?« mu pride glas (kot da ima grlo pritisnjeno v mikrofon) iz obraščenih ustnih rezin, ki so bila nekoč drobna in fino nabrana pulpa kot pri deklicah. Stojiva si nasproti, ujetnika istega otroštva, tačas ko vidim, kako se iz klasicistične veže nekdanje deželne vlade, načičkane od malovrednih a s perverzno skrbnostjo renoviranih ornamentov bliža stari akademik, stopicajoči ekspert in doktor zgodovine in etnologije, ki se s tako otožno zagrizeno preciznostjo napreza, da bi oživel ali vnesel v življenje staro ureditev naroda iz mistične, že davno izumrle preteklosti. »Zadnjič slišim... nisem vedel ali se ne spomnim, da bi bil končal kakšne šole... da nekaj rišeš ali pišeš... mislil sem, da delaš v Javnih skladiščih... pri Stranskih obratih«... Tam me je nekoč, med magacini srečal, ko sem služboval kot urednik t. i. glasila »Intertrans – Globus«... Zaradi objave ilustrirane podobe o delitvi celotnega dohodka od t. i. kosmatega do čistega dohodka (od bruto do neto osebnega, ki je postala nadvse popularna, ker so ljudje, pametni kot nepremišljeni, prvič videli, kakor iz abecednika za pomožne šole, v kateri žep gre 847 božjakov od 1000, ki jih zaslužijo) sem moral na zahtevo palače Slavije po 6 mesecih zapustiti službo... Spomnim se, kako mi je zadnji dan službe na avtobusni postaji ostal pogled kot očesom pripet na pločevinaste črke firme na strehi, kot da sem pol leta hodil samo za to, da bi zapazil, kakšne so črke na strehi... sicer sem podobno nebogljenost pri sebi opazil že večkrat... ko sem k nekemu potoval vso noč, sem gledal, ko sem prispel, samo špranjo na njegovi mizi, kot da bi se vozil osem ur sem k njemu le, da bi videl to razpoko in muho, ki je lezla v njej... Vse je zmeraj zaman, naj se človek še toliko trudi. »Jaz tudi dopoldne delam pri Iskri, popoldne pa takole v svojem elektro-butiku, no, nekakšna popraviljalnica na črno. Dva avta imam. Zdaj sem otrokoma kupil stanovanje v Jami in enemu kamionet. Kako pa ti?«... Kakor nekoč v veži Pod trančo: jaz imam nož, voščeno vrvico, stodvajset slik lokomotiv, kaj pa ti? Če bi rekel, da nimam nič, še visoke izobrazbe ne, bi bil podoben nekakšni moralistični svinji ali neumnemu masovnemu dojencu socializma ali prilagodljivemu oslu... če bi mu pa razložil, na primer... o Bog, samo tega ne. Resničnost ni to, kar si mislimo o njej, ni ne težka, ne neizpremenljiva, ni ne dejstvo, ne stvar: je pragozd, ki raste in raste pred tvojimi očmi

in ta čas ko raste, se v njem odvija vse, kar spada k življenju pragozda. Odločilno načelo, kadar se srečata sovrstnika, je: *nič* se ni smelo ali pa *vse* se je moralo spremeniti... Stojiva si nasproti, dve medli iluziji, ki nista stvarni, vendar prepričani v stvarnost iluzije... ko voščeni nesmrtnik, akademik stopi na prag starega lontovža med ovna s stebroma in naju, pogleda v nebo, termit z belimi lasmi, ki je pozabil na večbarvni čebelji svet, in mrzi svetlobo... Sandi in jaz se spoštljivo odmakneva vsaksebi pred njegovimi tresočimi se očmi in sapo... historik in etnolog, ekspert za izmišljene epohe »od – do« se odpravi vkreber, sklonjen, s palico, razkrečenih nog bo hodil uro dolgo proti NUK-u... »Jaz sem mislil«, reče, »ko smo se nekaj pogovarjali na terenu, da so te vrgli iz Jugoslavije...« To je ljudski spomin – štiri ali petkrat, kar sva se srečala po vojni, sem mu že razložil... zdaj sem ga sit, naj mi gre spod nog. »Doma imam pokvarjen televizor Ei Niš« rečem, »pa pralni stroj ‚Gorenje‘, s kontaktom je nekaj narobe, pa tak majhen tranzistor ‚Rocky‘, toaster, po malo umetno sonce ‚Philips‘ (kupil sem ga 1974. leta)... bi prišel pogledat, če bi se dalo kako popraviti... saj bom plačal, po tarifi, ker ničesar ne maram zastonj...« Itd. Na lepem se, hvala Bogu, spremeni od glave do nog... naenkrat je kot polit od aktualne omake... pomanjkanja časa, napol opravljeni posli, nabiti urniki... urediti mora električno napeljavo v stanovanju svojih otrok... razumem... v butikiu ima celo polico aparatov, ki čakajo... čez tri, štiri mesece bo vse nared... Zdaj zares nima časa. Salutira kot nekoč na Francovem nabrežju, dekorativno, z dlanjo navzven... napol že zasukan se obrne, gre čez cesto, čez Novi trg, k nekdanji reklamni deski, kjer smo se včasih tudi zbirali pod cedečimi se plakati za perilo »Gazela« in pisalne stroje »Rekord«... nese ga... praznina, zrak brez okvira, brez kletke njegovega atmosferskega vpliva, spet lahko zadihamo. Pravijo, da si brezbramben takrat, ko nimaš ne spomina ne izkušenj. To ne drži, ravno nasprotno je res. Sicer pa... ne, ne vem. Jaz se spominjam in sem kot bolan. Kar sem izkusil, sem si zapomnil kot eksaktno, enkratno ozračje, novo, ki je prišlo zraven in je bilo morebiti močnejše od starega nekoč, včasih nisem mešal, da se prvotno ne bi izbrisalo, izgubilo s svojim razločnim in urejenim imetjem... zdaj pa mešam vse, tudi na papirju, docela naravno, brez obzirnosti. Življenje telesa, življenje duha, življenje duše, nekoč ločeni med sabo, vsako s svojim soncem, je zdaj postala ena sama hladna, neprijazna sfera, ki me obseva od vsepovsod enako in od blizu... žalujem kdaj za časom, ko sem mislil, da gre eksistenca pred bitjo, in me zunanje spremembe v trdi koži srednjih let varjejo pred tem, da bi mi moglo še kaj do živega... zdaj pa vidim, vse se vrača na začetek, slehernik sem, vsa velika vprašanja, vrednote so postala splošna, anonimna brezna...

(Nadaljevanje in konec prihodnjič)

Lojze
Kovačič

Dihanje

(Nadaljevanje in konec)

Tako trčim na naslednjega, pravzaprav on name... na največjega zoprnika s Francovega nabrežja... na Mirka Haraka, t.i. »frontnega« človeka s terena. Takoj po vojni in izgonu svojih, kadarkoli sem ga kje ugledal, sem šel na drugo stran ceste, ali že prej našel kako luknjo, da sem se mu izognil, dokler mi polagoma ni postalo vseeno... Skoraj ni minil teden, da me po pokuku na Grabnu ni čakal s svojimi tovariši v zasedi za Cojzovo piramido pri mostu... pač za to, ker smo doma govorili nemško in so nas imeli za hitlerjance (kot so me sovrstniki v Švici, v šoli, bolnišnici ali sanatoriju zaradi imena imeli za »Srba s krvavim bodalom med zobmi«)... komaj sem prišel do oglišča piramide, že so padli s torbami, ravnili in risalnimi deskami po meni in moral sem se pretepati spred in zad, tako, kakor rakovica žre. Včasih sem vrgel torbo po tleh in skočil vanje, včasih sem se branil z njo kot s ščitom... zmeraj se je razčesnila, ker je bila že stara, oguljena do belega in jo je vsaj enkrat na mesec moral oče zakrpati s kožo, ki mu je ostajala od bolnega krzna... Popoldne zatem me je Harak, ki je stanoval v lepi Olupovi hiši ob mostu, v kateri je imel njegov oče tudi krojačnico, sam ali po Karlu in Janezu prosil, da bi bila spet prijatelja. Nerad sem privolil in kdaj je še taisto popoldne prišlo kaj vmes, da sva se spopadla in že čez nekaj dni me je s svojimi pajdaši, ko sva oba ob istem času končala pouk na Grabnu, spet čakal za piramido... »Zdravo, Bubi« zakliče zadnjič (kar sem ga po petnajstih, dvajsetih letih videl) od zad, izza hrbta, ravno ko sem hotel pri Zvezdi prečkati cesto pred Filharmonijo, in že sem ugledal njegovo faco pod levo ramo: štirioglato brento z izbočenim čelom, vdrtimi, globoko zakopanimi očmi (ki imajo v senčni vdolbini pridih azurne barve jasnega neba), z vstran pomaknjenim noskom, med šobo in kleščasto brado pa povlečena, mehka usta z razmaknjenima sekalcema. (Tako, dokončal sem ta opis, ki mi je od nekdaj zoprno – zaradi Haraka, mene ali ker je zares tak, ne vem)... »Kako si? Kje si zdaj? Kaj delaš?« me vprašuje med gledališkimi stolbami... kot da svet tišči vame svoj nabiti trebuh... ko greva skozi galerijo čez obrežje pod Židovsko stezo... nameraval sem pravzaprav stopiti v Mestno čitalnico, bivšo Prelogovo veletrgovino s tepihi, a on bi šel zraven, torej grem raje jaz z njim... in naenkrat sva na tem

obrežju, na biološkem terenu najinih spopadov, joka, krvi, urina, peščakov... prav tule sva se enkrat spopadla s kamni... jaz sem šel do mosta, Harak od drogerije Kanc... on je pobral kamen, jaz sem pobral kamen, šla sva drug mimo drugega, kot dve sovražni mostvi v puščavi, ki se bosta spopadli brž, ko najdeta kritje... in komaj sem prišel deset metrov od Kančevih stopnic pod izložbenim oknom, že se mi je zaprašil kamen k nogam... obrnil sem se in zadegal svojega... počil sem ga – imel sem nesrečo – v glavo, da je imel v trenutku ves obraz progast od krvavih srag... ustrašil sem se, nastala je panika, njegov oče, urjaš, me je začel loviti po obrežju z metrom za blago... do policijske ure se nisem upal domov, medtem ko so mu na polikliniki šivali rano, in ko sem se naposled le privlekel v podstreho, me je mama z bambusovko premikastila do črnega... Roke mi kar same od sebe drhtijo in silijo, da bi mu z desnim krošjem razbil šobasto menzo kot nekoč... ni mi treba hoditi daleč, da bi dobil kaj pred oči... ne vidim asfalta, belih klopic, stiliziranih mizic okrog drevesa... pred očmi imam samo prah, mlakuže, cesto, piramido, ilegalne aktiviste po kletih, če hočete, in kako je zmeraj bežal, kadar je bil sam... kako sem ga nazadnje le ujel in mu jih tudi naložil... padel je na razcep tramvajske proge pred šolo ali pod priklenjeno cizo na onem bregu... kakšen užitek je pod členki desnice začutiti kosti svojega rasnega sovražnika! (v mislih, zmeraj samo v mislih!)... a na tleh je zatisnil veke, da mu nisem videl oči, kot da je omedlel... in tistega, ki spi ali negiben leži kot da se vrašča v zemljo, tega, to vedo povedati iz izkušnje celo poklicni klavci, ne moreš ubiti, niti sovražiti... dokler se ne zbudi, zgane, odpre oči v svojo dušo. Ne skušaj se, si prigovarjam, ne pusti hudiča na svetlo, zapri oči... »obrnil bom glavo, to bo odslej moja negacija« (Francis Bacon). Vprašam ga po njegovem mlajšem bratu, ki se je rodil na začetku vojne (ko nas je, družčino z obrežja, peljal k sebi domov na vrh Olupove hiše, da bi iz kuhinje pred vrati spalnice njegovih staršev poslušali, kako se oče krojač in njegova žena, drobna, suha, živčno razrvana ženska, po kosilu ljubita v škripajoči postelji) je v kuhinji zraven Mirkovega ležišča pod pogradom zmeraj stala košara, v kateri je ležal rdeč, zgrbančen dojenček... »Utonil je,« reče Harak spod svojega mehkega noska. »Na Čevljarskem mostu mu je padla šolska torba v Ljubljano, in ker se je bal očeta, da ga bo do smrti pretepel z metrom, je skočil za njo. Ljubljana je narasla po nevihti in še preden je prišel do cukrarniške zatvornice, je utonil... Ta otročiček, rdeča kepa, je umrl, ker je bil krojač prav takšna mrha, kot njegov prvorojenec. To me malo strezni in ohladi, ko se ga pri mostu pri enem od teh prešminkanih starodobnih gostišč (pivnici na prostem s secesijsko ograjo naokrog in aluminijastimi krogli na vogalih pod progasto platneno streho v barvi mestne zastave) naposled znebim in jo on ubere na drugo stran, v lepo rumeno hišo, v kateri še zmeraj stanuje... Šele dneve zatem berem po naključju oglas, da sta z ženo pred meseci odprla majhno šivalnico, krojaško popravjalnico oziroma krpalnico, v kateri poceni in hitro krojita, daljšata in obračata stare obleke. In potem (mogoče kako leto kasneje po najinem srečanju) nekega jutra na predzadnji strani časopisa ugledam: v kot nit

tankem okviru mastne, debele majuskule Mirko Harak... Le zakaj mi je to jutro oči zaneslo na to blesavo stran z osmrtnicami? Nisem mogel utrpati oči od okvira s palmovo vejico na čelu. Zložil sem časopis. No, in kaj...? Znova sem razgrnil časopis in ga znova zložil... In tako do večera še dvakrat in drugo jutro mi je sam od sebe med drugimi šopi starih prepognjenih časopisov spet prišel pred oči. No, in kaj – povej! Ko umre tvoj nasprotnik, je tebe... (Spominjam se E. Kocbeka, ko je umrl E. Kardelj: taisti dan, ko se je vest razširila, je zvečer imel srečanje z gojenci in drugimi gosti iz moje književne delavnice v Pionirskem domu. Naj zares pride? me je spraševal po telefonu – z noro osuplostjo nekoga, ki so ga priklenili na skalo. Le kaj sprašuje? Mora. Ljudje, ki so bili že štirinajst dni pred tole smrtjo obveščeni, da bo nastopil in se bojo srečali ter pogovarjali z njim, bodo vsi do zadnjega napolnili dvoranico. Naj na začetku prireditve navzoče vsaj zaprosi za minuto molka v spomin na pokojnika, je potem vprašal ves bled, poten, razmršen, ko je navsezadnje le prispel. Ne! sem skoraj zavpil v odgovor. Kurtoazija je žaljivejša in brezobzirnejša za smrt od ravnodušnosti. V tem primeru celo sramotna za oba, zanj in za umrlega. Končno, ni prišel na pokop, ampak na ekshumacijo. Njega, pesnika, in čas, v katerem je živel, hočemo izvleči iz pozabe. Večer je potekal mirno. Ljudje, mladež, ki ni občutila nikakršne praznine po izgubi, ga je obzirno spraševala, kakšna sta bila podoba časa in ljudi, ko je stopil v javnost. To jih je zanimalo: mladost kot vrednota, svet kot protivrednost zanjo. Govoril je o svojem dijaškem obdobju, o Križu na gori, ki je bila neke vrste krščanska organizacija na obodu Cerkve, o svojih potovanjih, razmišljanjih, skavtskih podvigih na jadranskih otokih, prebiral je pesmi in zapiske iz tistega časa. Povsem se je pomiril, njegov glas je postal normalen. Po prireditvi pa je spet dobesedno uplahnil in zlezal skupaj: *E. Kardelj je umrl*. Odpeljal sem ga s taksijem domov, bil je šibak in nebogljen, deževalo je, da je bila cesta kot reka, žabje oči avtov so predirale drevesa na Bleiweisovi, moral sem ga peljati pod roko čez križišče, da ga ne bi povozilo, po stopnicah gor, v dvigalo, do stanovanja; nato je vse dneve državnega žalovanja in še dolgo potem samo ležal na zofi). Harak je postal nedotakljiv na en sam način: da ni več živel... smehljal se mi je s svojim najbolj odkritosrčnim nasmehom, najbolj jasnimi očmi brez tistih zadnjih pegic na dnu... ker je bil mrtev. Drugače, navadil sem se, da le še grizem, namesto da bi dihal. Moji spomini, življenje, sramote, bremena so bila zmeraj radikalno povezana s smrtjo (zato sem se zmeraj čudil tistemu, ki se npr. ni znal razveseliti travnika, kakor sem se jaz). Smrt je edino dejstvo na svetu. Kot monstrum stara, a zmeraj nova. Ima trdotno stanje 10 in reže kakor diamant... ima absolutni vseмирski hlad minus 273 stopinj... ima moč največjega med vetrovi, orkana... je najrealnejši superlativ med vsemi realnimi superlativi... Samo brezkončna ni, ker jo lahko dohitiš na vsaki poti... Dokler bo obstajala, bo vsaka luč podobna le blodni barjanski kresi, ki te vedno znova privede k njej... Naslednji, na katerega potem naletim, je bil moj prvi prijatelj z obrežja, Ivan, nekoliko zaostali Karlov brat, ki je malce jecljal in je obiskoval pomožne šole. Neke noči je pozvonil telefon...

v slušalki je zahrčal nerazumljiv, zatikajoč, golten glas, kot da nekdo kriči z one strani deroče vode . . . šele čez čas sem razumel, kdo je in kaj hoče, Janez je, prišel je iz Finske, kjer za stalno živi, prišel je za nekaj dni sem v Ljubljano, kjer stanuje pri bratu Karlu, in da bi me spet rad videl, če nimam karkoli proti itd. . . Zmeniva se za naslednji dan na obrežju pred malo rumeno hišo (v kateri je bil lokal njegove mame, izdelovalke modnih damskih klobukov, »Modistični salon Prinčič«) mimo katere še dandanes hodim z občutkom, da razdrobljen nikoli ne bom mogel zbrati v celoto in da ne obstaja niti najmanjša možnost, da bi mi to kdaj uspelo, kajti če bi preostajalo vsaj malo upanja na uspeh, bi se mi zdelo vsaj vredno truda. (Vse to in drugo sem nekoč že popisoval, da bi se otresel bremena. Pri literaturi, zaradi drugačne, umetne razpostavitve snovi, ki jo od tebe, obrtnika, terja organizem teksta, pride na papir le nekaj polživega, v tebi pa ostaja tesnoba, pretresena snov na pol omrtvičena kakor omamljena žival, ki še zmeraj brca. Spominjanje, obnavljanje lastne avtobiologije nosi v sebi paradoks: tako kot ti, ker ji za pisalno mizo noč in dan korakoma slediš, skrajša življenje, tako ga kdaj tudi pomnoži in neizmerno podaljša.) Spominjam se Janeza kot dolgega, mršavega fanta z nabuhlo šobo, ostriženega na balin, ki mi je venomer sledil v nasprotju z bratom Karlom, oholega, izbirčnega, ravnodušnega do vsega, katerega pa sem občudoval. Spominjam se ga, kako je navsezgodaj hodil v cerkev, da pripravi oltar za prvo mašo, in kako so drugi, brat, sestri, mati, še spali, ko se je vrnil in spravljal svoj molitvenik v posteljno omarico, in je sam še malo legel, preden petelin, ki je stopical po sobi med posteljami s spečimi, ni zletel na skrinjo in zapel. Potem, ko se je končalo obdobje s Tatjano in sem se zaljubil v njegoovo starejšo sestro Ivko ter zanjo ukradel pol ducata kožic ruskih kuncev, se spominjam, kako mi je Janez, ta dobrosrčni trčenec, pomagal, da sem spravil kože od doma k njim . . . veselil se je z mano, kot bi njemu samemu ne vem kaj uspelo in z nedolžno radostjo je po kinematografih in štantih z limonado skupaj z menoj in Karlom zapravljal lire, ki mi jih je Ivka odštela za kože . . . dokler ni oče odkril krajo, poklical policijo in se je v trenutku končalo naše prijateljstvo. Spominjam se zadnjega dejanja: modističnega ateljeja, kriminalista v usnjenem jopiču, očeta v delovni halji, jezno Ivko, drobno mater, ki me je zmerjala za »pokvarjenca, ki hoče vse lumparije obesiti drugim«, molčljiva Karla, Janeza, sebe . . . tisti dan je zapadel prvi sneg in skozi vsa izložbena okna hkrati svetil dan, lep, bel in nedolžen. Šel sem torej na zmenek, kot da bi šel v vseirski hlad, v smrt, in Janeza ugledal že oddaleč. Stal je na pločniku pred izložbenim oknom nekdanjega modističnega salona v okroglem klobuku in vrečasti obleki inozemske konfekcije, s tisto napeto šobo, zdaj polno črnih gub, čokat, rdeč, zavaljen, ko je bil zmeraj taka trlica . . . od Karla se je razlikoval kakor dan od noči . . . svet je tako rekoč doživljal iz enega kosa, prostodušno, brez detajlov, prehodov, prelivov . . . če bi bil denimo slikar, bi za sončen dan naslikal eno samo sonce čez vse platno in za motiv po dežju eno samo mavrico čez vso sliko, tako nepopoln in nedeljiv je bil zanj v svoji statični identifikaciji svet. Že tri desetletja živi na Finskem v Helsinkih, upokojen

trgovec s starim železom, zdaj zbira starine... knjige, medalje, sablje, zemljevide, jedkanice, pisalne pribore, obtežilnike... V Ljubljano je pripotoval s tremi praznimi kovčki, da jih napolni z antikvitetnimi predmeti, posebno pri srcu so mu stare nemške knjige v gotični in telečji koži... nisem si povsem na jasnem ali je zrasel v kaj prida zbiralca in poznavalca starin in če ni vse skupaj le hobi... a potem le zaslutim iz njegovega pripovedovanja: ljudje, povzpetniki, kupujejo stare knjige kot mobiljar... v hišah z dovolj prostora in svetlobe, v lagodni uri morajo o čem razmišljati, o sozvočju proporcev, o kaki pesmi v stihih, glasbi, o kipu, o sliki, lepi vezavi, o kaki školjki, lepem storžu, hrošču, o kosu rude, ki so vredni razmišljanja... skratka, to je problem »kulturne opreme domačnosti«... Strese mi roko z oblazinjenimi dlanmi obeh šap, dvainpetdeset let je vsekar dolga doba, odkar se nisva videla, in takoj pokaže na okrogli železni pokrov odtoka pred nekdanjim lokalom drobne modistke. »Kaj je to?« Krepak glas, da retorično zadoni po Ključavničarski oziroma kot da bi mu sočen, svež, gibek, vlažno prepreden, zrnast in raskav prihajal naravnost iz živalskega gobca. »Kanal«, odgovorim. »Se ga spominjaš?« »Ne.« »Bil je težak. Dvigali smo ga, ker se je spodaj skrivala podgana.« »Lahko.« »Eden od vaju, Karel ali ti, je spustil cilinder, da mi je padel na roko. Od takrat imam takle prst,« mi pomoli sploščen palec pod nos. »Se ne spomniš?... Zdaj mi pa povej, zakaj tisto drevo takole visi dol k vodi,« pokaže staro vrbo ob zidu pred oblačilnim butikom. »Zato, ker je vrba žalujka. Tudi hribovska breza je taka,« rečem. »Ne!« prime me pod pazduho in odpelje k njej. »Zato je tako, ker smo se po njej spuščali v Ljubljanico in smo meter nad vodo skočili, čeprav nismo znali plavati. Kadar je narasla, so nas starši lovili z vrvjo za perilo, ki je imela zanko, da bi se zanjo ujeli in ne bi utonili. Se zdaj spomniš? Ne?« »Ne«. Spomnim se le, da smo bredli po Ljubljanici, ubijali s tlakovci ribe v mulju, takoj po kapitulaciji iskali bombe, puške, bajonete, pištole, naboje, oficirske sablje, enkrat smo našli v sluzastem glenu povoščeno vrečo s plesnivimi mandeljni, oprali smo jih tamle pri štirni, na Ribji gasi, jih pojedli, ker smo bili lačni, in skoraj bi bili umrli, če ne bi bil prišel rešilec, ker smo se zastrupili.« »Jaz tega nič ne vem,« reče. »A povej mi zdaj, kaj je bilo tule?« pokaže na butik. »Ključavničarstvo Rebek.« »Prav. A kdo je zmeraj stal na tistem oknu?« »Ne vem.« »Daja, najstarejša mojstrova hči Daja, ki nas je zmeraj kontrolirala in tožarila staršem.« Nekaj se mi svita: blede dekle za zaprtim oknom, naslonjeno s komolci med zavesami na podokensko blazinico.« Odpelje me nazaj spet na začetek uličice med salonom in gostiščem Maček. »V tej hiši je bil bordel za italijanske oficirje,« pokažem gor na okna žarko okraسته hiše z restavracijo. »Ja, bolj zadaj in vse naokrog pa čisto na vrhu pod napuščem,« me popravi. Obstojava pred oknom v Ključavničarski, ki je včasih imela rešetko iz debelih železnih palic v obliki streluš. »Tukaj notri ste imeli svojo spalnico,« rečem. »Ja,« pokima. »V njej sta spala ti in Karel vsak na svojem divanu, Ivka, Silva in tvoja mama pa na zakonski postelji.« Kolikokrat sem čakal potrpežljivo tule zunaj, sedeč na hišnem ovnu, da se on in Karel zbudita. Včasih sem Ivko zamenjal za Karla, ko je stala v polmraku sobe za

rešetko... ravno taka oblika in roza barva obraza, štrleče ličnice, iste urezane oči... a potem sem hitro pogledal proč, ko sem opazil lase in naramnice od kopalk... poleti so namreč vsi, mama, sestri in oba fanta spali v svojih kopalnih kostimih. Spati gol, to je bila zame revolucionarna in praktična novost, kajti doma sem moral zvečer v posteljo, to je na ležišče na kuhinjski mizi, zmeraj v spalni srajci, in kadar je bila ta v pranju, sem si moral hočeš-nočeš nadeti odsluženo mamino kombinežo, ki me je zoprno dražila s svojo gladko in grobo svilo...

»Ja,« pokima. »In petelina ste zmeraj imeli v sobi,« se domislim. »Včasih je ušel noter. Drugače smo imeli kure tamle na dvorišču pri drvarnicah.« Pokaže mi skozi vežo z vodovodom na betonsko zaplato na dvorišču. Pri tem vodovodu z litoželezno školjko so se vsako jutro umivali. Ko sem enkrat stopil v vežo, se je Ivka prala pod pazduho, odrevenel sem od strahu, da sem jo spravil v zadrego, ampak ona se je umivala naprej, kot da me ni. Janez me vleče po uličici gor proti sivozelenemu oboku: za okni in okenci ni več kuhinj, poševnih kredenc, spraskanih stolov, razkopanih postelj ali odprtih omar samskih sob, marveč točilne mize iz pleksi stekla, barski stoli, zastrta luč iz bron v slamnatih senčnikih, pritišana muzika, vrste slanega peciva, etiketiranih flaš, eni imajo zunaj pred vrati sončnik, drugi kos zelenega tapisona ali del bele ograjice z eno mizo iz teptane pločevine in nekaj stoli za njo. »Zdaj mi pa povej, kaj je bilo tule.« Pokaže luknjo pod slepim ali kasneje zazidanim obokom. »Mogoče kakšno skladišče?« »Buče so prodajali ondod, na pomlad češnje, na jesen papriko. Na angro in drobno. Se ne spomniš?« Sedeva, da bi počakala Karla, v vrtno restavracijo z nekaj ljudmi za mizami, pred vrsto trodelnih železnih vrat, pred katerimi smo se nekoč, na velikem popeskanem prostoru pod mladikami tankih lipovcev igrali dan za dnem; zdaj je po tleh asfalt in za vrati lokal s točilnico, džuboksi, biljardom, igralnimi avtomati. »Kaj so imeli včasih tule notri?« me vpraša, kot da bi kriče vprašal za recept, da se vsi ozrejo k nama. »Kolikor vem, je bil okrog leta 1900 še hlev za tovarne konje, potem pa skladišče veletrgovca Kolmana.« »Kakšno skladišče?« vpraša Janez. »Za steklo, porcelan najbrž...« »Že, že, a za kakšno rabo?« »Ne vem.« »Skladišče s cilindri za petrolejke in steklo za ure. Nič drugega. Specializiran magacin.« Govori tako predirno v že davno pozabljenem in zavrženem načinu antičnih komentatorjev, z naglim prehodom od nižje v višjo lego in nazaj, da odmeva od odprtih vrat lokala z avtomati in še od vhoda v Mačkovo gostišče, da si par na levi in družbica za bršljanasto brajdo na desni zaslonijo ušesa. Tamle pod drevesi na eni in sončniki na drugi strani sedi cvet ljubljanskih estetskih šol, lacanovci, deridejevci... pristaši tega ali drugačnega vzorca na t. i. starodavnem tkanju filozofije... nekaj prisklednikov, dva stara izbrita plejboja v nežnih farmerskih srajcah, družbica bradatih otrok – študentov sociologije, kulture in komparativistike, nekaj menežerjev v oblekah z naprsnimi robčki in z dragimi urami na rokah, dva, trije avantgardni gledališčniki s svojim bolehnim režiserjem... vsako omizje tako rekoč kletka lastnega dihanja, atmosfera enake ali nasprotne klime. Tule, pod temi zdaj razkošatenimi lipovci sem čepel pred

nekako triinpetdesetimi, štiriinpetdesetimi leti, da bi, ker smo se ravnokar priselili iz Bohoričeve ulice in nisem imel tod še nobenega prijatelja, pričakal katerega si že bodi fanta (ali tudi punce) mojih let, ki bi prišel mimo in s katerim bi navezal stike... prav vohal sem, da se morajo prav pred temi vrati zbirati mulci. Moje pričakovanje se je izpolnilo, ko sta s Čevljarskega mostu z nekakšno škatlo, ki sta jo nosila med sabo, zavila na obrežje dva fanta, eden malo večji od drugega, oba pa dolgonoga in dolgovrata kot štrka, odeta v modra predpasnika kakor dva mala trgovca, sadjarja, branjevca. Spustila sta škatlo blizu mene na tla, bila je polna narezanega raznobarvnega papirja (dobila sta ga od knjigoveza na Bregu za njuno pomoč, sem zvedel potem), in eden od njiju je vprašal, odkod sem. Imel je čudno belo šobo in izbočeno čelo, da je deloval kot bebec. Janez. Drugi je bil manjši in vitkejši. Imel je mršav obraz, trioglat, s štrlečo brado. V srepih očeh in okoli širokih tankih ust je imel nekaj neprijetnega, kar je udarjalo celo skozi kožo. Vstal sem. To je terjala spodobnost, ker sem se znašel na njenem ozemlju. Bil sem seveda manjši od obeh... »Odkod si?« je vprašal mlajši ostro. »Iz Mozt emo ze brezelili,« sem odgovoril (nisem še znal dobro slovensko in vedel sem po reakcijah pri drugih, da jih moja zamenjava soglasnikov in pogrkvajoča izreka navdaja z gnusom in mržnjo). Karel, ki je bil počepnil k škatli in je z dolgimi rokami objemal kolena, da so mu vretenca izstopila na hrbtu, je kar skočil pokonci. »Pejva,« je rekel starejšemu. Usta so se mi čisto osušila od strahu. Bosta prišla kaj ven, sem zavpil poln upanja. »Mogoče,« je rekel mlajši. To je bil Karel, za katerega bi bil potem pripravljen storiti ne vem kaj, da bi vsaj ohranil, če ne že stopnjeval njegovo naklonjenost... prav vadi sem se v strpnosti, odrekanju, poslušnosti... on je zgolj s svojim ravnodušnim obnašanjem narekoval pogoje za vsako reč... moja navezanost nanj je rasla enako hitro z odporom... v kakšno zadoščenje mi je bilo že, ko sem opazil, kako Karel leze po obrežni lestvi s celimi stopali in upognjenimi komolci kakor dekle... vendar sta moj odpor in sovraštvo do njegove skrite zlobe, ki se ni dala zbežati na dan, daleč zaostajala za mojo privrženostjo. Kaj je že človek brez oboževanja, in kaj naredi oboževanje iz njega?... »Bi šla še v Trnovo?« vpraša Janez. »Ne.« »Ali vsaj na Breg?« Ne, ne da se mi več hoditi okrog s tem obsedencem, ki je v nekem smislu – samo spomniti se moram svojega prvega obiska v rojstnem mestu Baslu – zrcalna podoba mene samega. Nor je toliko, kot jaz – ta jakost njegovega glasu, to je težava z grlom in vidom kot na vrhu gore, to je trušč nekakšne notranje Trimalhijonove gostije in ker je vse zunaj njega premalo ob njem in molči, je zanj obarvano z nečim polovičarskim, bledim, rahitičnim, pohabljenim, da nikakor ne more izčrpati moči svojemu hrepenenju – Verjeti mu moram, kar reče, ker je od novorojenčka živel tukaj in je zanj sleherna stvar po nekajletni odsotnosti, v kateri je prebavljal sleherni kamenček z vsem, kar se mu je zgodilo tod, postala nadvse važna... videz ulice, okna v domači hiši, videz ljudi, obrazi, zrak, vsak ovinek, ki se je skrtil v magijo predolгих ali prekratkih obzorij... Poročil se je tukaj, na Gorenjskem, prava ohcet s harmoniko, ampak žena ga je zapustila, ker je imel druge, zato je odšel v Nemčijo... »Najprej sem

delal tam na Odpadu, potem sem se poročil s Finko, da sem dobil državljanstvo in se preselil v Helsinke. Žena se je ločila od mene, ker zbiram staro robo in imam celo stanovanje polno, tudi kopalnico in stranišče... Zdaj mi pa povej, če se spomniš, kako je bilo pri nas doma urejeno... Torej: v izložbi je bil zmeraj samo en model pokrivala, katerega so tedensko menjavali... to je bilo treba pustiti stari izdelovalki klobukov, njuni materi, ki me ni marala... enkrat črno pokrivalo s pajčolanom za žalovanje, drugič belo za poroko, enkrat klobuk s češnjami ali šopki in drugič spet modeli z lastovicami in peresi... V lokalu so bila ogledala levo in desno in kopija Angelusa od Milleta, kar sem dognal pozneje, ko sem se začel zanimati za slikarstvo in v knjižnici jemal na posodo debele knjige z reprodukcijami. Za zelenim prestenkem je bila delavnica in za delavnico kuhinja. Za kuhinjo je bila veža in iz nje se je prišlo v spalnico. »Ne,« zavpije med veselim krohotom, »kuhinja je bila na dvorišču... poslušaj, zdaj ti bom jaz opisal...« To je prava erotična mešanica barve glasu in jezika. Ljudje si zatiskajo ušesa in natakari zapre vrata v točilnico z džuboksi, da se ga ne bi slišalo noter. Tedaj se ob zidu nasproti naših sedežev v restavraciji, ustavi avto, sijajen, kot prikazen srebrno sivega BMW-ja, in ven stopi Karel, njegov brat; malodane pri priči ga spoznam, dasiravno je star in siv. (Ampak v programu tega snidenja smo vsi stari, ne pa odrasli.) Radoveden sem le, kakšen je tisti, na katerega sem bil nekoč, med ljubeznijo in sovraštvom, tako navezan, da kdaj tudi spati nisem mogel in sem si zvečer doma v postelji z vročičnim razburjenjem izmišljeval razne igre, nemogoče, kratkočasne, fantazijske, s katerimi bi ga presenetil, priklenil njegovo pozornost, okreplil njegovo prijateljstvo. Čim bolj se je bližala ura zmenka na obrežju, tem bolj sem se spreminjal v obsedena. Moral sem vse te igre, v kratkih urah, tudi preizkusiti. Strah, da se bo kmalu zvečerilo in bom moral domov, je povečalo divji tempo teh iger in idej. Bojazen o minljivosti veselja mi je včasih vzela vse veselje. Zraven sem se še moral brzdati, da ne bi povsem podivjal in se spremenil v tirana. (Iz tega občutja – če smem, kar sledi, dodati v prid svoje nedolžnosti – so se porojevale vse mogoče potegavščine in hudobije, med drugim tudi kraja zajčjih kožic za njegovo sestro, in to samo za to, ker mu je bila podobna in si je nekoč zaželela nositi krzno. Zaman: Karel je ostal neprizadet, hladen, redkobeseden in včasih me je obšlo, da bi mu naredil nekaj nepopravljivo podlega... zmikastiti ga, a to je bilo najlažje, kajti ko sva se preizkušala »za šalo« v metanju, sem ga, čeprav je bil starejši in večji, v hipu porazil, a ko je padel, mu nisem skočil na prsi in tiščal zapestja v tla, dokler ne bi izdaval »vdam se«, kot je bila navada pri merjenju moči, ampak sem v zadnjem trenutku odskočil, ker se mi je upiralo, da bi se dotaknil njegove kože ali obleke blizu kože... tako zmaga nikoli ni bila zmaga, poraz ne poraz, smisel ne smisel. Njegovo ravnodušnost sem imel za moč, ki se je na moje presenečenje izkazala za ves čas prekrito pasivno neobglenost, a dokler je trajala, sem računal nanjo in storil vse, da bi se počutil dobro, a tudi v trenutkih, ko sva se najbolj razumela, sem čutil odpor do njegove skrite zlobe, ki se ni dala zbežati na dan.) Zdaj stopi iz avta na cesto suh, zagorel od sonca, slok kot štrk, nizko

pristrižen, siv v barvi popra & soli... od glave do nog v belem... bela srajca, bela kravata, bela obleka, beli čevlji, bele nogavice... z obrazom, ki ga je stiliziral frizer, in ta pogled na to rahlo koktajlizirano silhueto ima za posledico, da raje pogledam po hiši gor, po fasadi, razbitem oknu, v krošnjo, čez most, v nebo... za roko pelje punčko, dekletce 4–5 let, v čipkani obleki, čipkanem predpasniku presevajočih barv, v nogavičkah iz risank, a kar je res, je res, v ljubkih čeveljčkih s parom želodkov na vsakem... vnukinja, do katere se potem ves čas obnaša zlovoljno, živčno, naveličano, kot do svoje nekoliko mlajše, muhaste ljubice... »Živio! Ti gre Janez na jetra? Jaz skoraj skočim iz kože, kadar pride iz Finske... Ima ozek obraz z nekakšnim megličastim nadihom od sonca, krem, obritin... sive, konkretne oči... strmo nazaj potisnjeno čelo, kot kazalec raven nos in široka, tanka usta... to so, rekel bi, stranske partije na njegovem obrazu, kar se izdvaja, je tista navzdolžna, statična, zaključena, dokončna diferencirana zarez ali poteza krutosti ob koticah ust, ki pa je, če je kaj takega sploh mogoče, *neopazna*, a po tem posebnem poudarku, ki ga nosi na svojem obrazu od otroštva, bi ga ne spoznal edino le, če bi nosil brado (kam ga skrrije, kadar si npr. hoče neka ljubeča, nikakor pa ne neizkušena ženska, v tisti najbližji razdalji, ki nastane, kadar si par zre iz oči v oči, natančneje ogledati njegov obraz?) Dobro je biti razgrajen od zla, ne od tujega, ampak svojega lastnega in mu služiti tako, da postaneš sam nič in zlo vse, kakor je tudi zvestemu kristjanu Bog vse, on sam pa nič. Tedaj si odgovoren le sebi; ampak če pa preprečuješ času, da bi od minute do minute postal boljši oziroma slabši, da bi dosegel ekstrem (v svojih mislih, da se razumemo), igraš v odsevu velike ideje zmeraj na sredini igrišča sebi in drugim lahkovernejšem kdaj malo dobrega in kdaj malo slabega človeka, kakor da je vse skupaj le predstava Malega obrtnega gledališča, v katerem za svojo publiko velike, odslužene ideje zmeraj obnosijo do konca... »Seksi vitrina, kaj?« reče Karel, ko gre dekoltirana natakarka, ki ji pentlja s predpasnika binglja v zarezi atletske zadnjice mimo. Janez sedi brez besed v svoji ohlapni obleki, okolen kakor cestni stroj, ki je prenehel delati. Karel je bil poddirektor velike firme za predelavo sadja, iz katere so ga delavci tako rekoč nesli na cesto. Ima družinsko hišo v naselju politikov in vodilnih ekonomistov (z vrtom in bazenom). »Kurbe so me odžagale v firmi... obtožili so me grabža... Saj si bral?... Ne?!... Časopisi so bili polni tega sranja.« Na obrazu ima tisti ostekleneli izraz, ki nastane iz dolgoletne medsebojnosti šef: podrejeni, in ki izgine z njega najbrž šele, ko zaspi. (V notranjosti svojega zla kdaj človek pri ne vem kateri luči spozna, da je pregreha skalila njegovo moč razlikovanja. Spozna, kaj je izgubil, si to pridobi nazaj, zgrabi z veseljem, vendar čisti in nedolžni neradi pristajajo na to, da je dosegel isti smoter, kakor oni, le da je šel po drugi poti. Tako je z mano, a kako je pri Karlu?) Gledam ga, kot bi ga videl iz kakšnega ogledala, ki zrcali njegovo podobo, katero pa kaže neko drugo ogledalo. Samo enkrat se mu prozorni lošč na obrazu razdrobi, ko zardi do čela, ker punčka ne mara stati pri miru ne posprehoditi se po vrtu, ne sestiti na stol za mizo. »Boš sadno kupo ali pa te pustim tukaj in se sam odpeljem domov?« Mala ne ve, kaj hoče in se

cmeri, njen obrazek je nekaj med otročjim in odraslim, čeprav ima komaj štiri leta... razvajan ljudski otrok, kateremu ni mogoče pomagati ne z darili, ne z žuganjem, ker se ga odrasli zmeraj le otesajo z igračami, slaščicami, oblekami in ker ga to ne zaposli, se sprašujejo, le kaj zaboga so zagrešili, da so na svojih prsih vzgojili takega gada. (Nič, razen da so na svet postavili svojo kopijo.) Nočem, da bi me kaj spraševal. Hočem, da bi se pogovorili o nekaterih rečeh, ki so ostale, če ne lepe, vsaj koristne zavoljo tega, ker so že dolgo pod zemljo in so nam izginile spred oči. Zato vprašam: »Kje je Marko?« (Iz Filipovega dvorca, raznašalec časopisa, polbrat pomožnega cerkovnika v stolnici, ki sta svojega edinega človeka, ki sta ga imela na svetu, babico, ki je večino dneva ostala sama doma, privezala na naslanjač, da ne bi padla s postrešnega okna, skozi katerega je rada gledala na Žabjo gaso in ljudi, ki so se zbirali tam.) »Ne vem, koga misliš,« reče Karel. Okrogla glava, zmeraj nahoden. Ker je bil brat v cerkveni službi, je raznašal Slovenca in Dom na tem bregu, Jutro in druge liberalne časopise po hišah na levem bregu Ljubljane, da ne bi to stolničarjem prišlo na uho. »Ne poznam,« se namrdne. In drugi, Franci z Mestnega trga, nad trgovino s čevlji, pri katerem so doma gojili kozo na dvorišču. Oče je delal v pivovarnici v Karlovškem predmestju. »Takega ni bilo,« reče Karel (Kako da ne? Saj si ga nisem izmislil. Tule, ravno pod tem skladiščem pod temi lipovci smo se igrali z njim, bil je zadržan fantič, njegovo kozo smo privezovali za oje ročnega vozička, ko smo nameravali izdelati bojni voz s fračami na njem, njegova sestra me je enkrat poljubila.) Harakov mlajši brat, rečem, se je, ko mu je šolska torbica padla v Ljubljano, pognal za njo, da bi jo rešil, ker se je bal, da bi ga njegov oče z metrom pretepel do mrtvega. »To ti je pravil Harak?« vpraša. »Ta se je zmeraj lagal. Njegov brat je stavil z Mirkom, da se bo vrgel v Ljubljano, če bo njegovi sošolki vrgel torbo, potem so ga mrtvega potegnili iz Grubarjevega kanala.« Ničesar več nočem blekniti, ne kar je res, ne o čemer so mi govorili drugi. Hočem udobrovoljiti malo – končno, sedemindvajset let sem prebil v »direktni pedagogiki« s stotinami otrok, tremi generacijami, z jato takih rakcev od njihovega četrtega do tridesetega leta starosti – vendar, deklica se z gnusom obrne od mene stran. (Dodati moram: odkar nimam več zob – s tem, da nočem k stomatologu, izražam svojo pripadnost naravnemu procesu razpadanja – je moj nasmeh strašen, moj izgovor, čeprav pazim, ker asimiliram konzonante in pasiram konzonante, pa je kdaj podoben tistemu, ki sem ga imel, ko še nisem obvladal slovenščine, ne tehnično, ne zvočno. – Kakšna koeksistenca: ko sem prvič naletel na tale dva brata, je bilo z menoj enako kot zdaj.) »Ti si dobro poznal Tatjano?« vpraša Karel in me gleda skozi tisto stekleno kopreno. Se spreneveda ali me izziva? Le kaj je temu parveniju? Saj je bral knjigo, drugače se tudi zbrali ne bi. Ali misli, da je literatura fikcija, nekaj takega, kot preprih in trušč s ceste, ko odpreš okna in vrata, ko ju pa zapreš, je spet vse res in mir? »Harak zmeraj laže. Pravil je, da sta on in Čuček prodajala Tatjano italijanskim bersaljerom za denar, v resnici pa sva jo midva s Čučkom na Bregu in Pod trančo ponujala vojakom pa kvesturinom na cesti in po gostilnah. Tatjana si je postlala v drvarnici pri

Sandiju ali pri sebi doma. Potem smo si lire delili: vsak je dobil tretjino...« To me oplazi z rahlo grozo – vem, enkrat sem videl Tatjano z Lahom, arditom na Napoleonovem trgu, slišal sem pred leti tudi, da je postala lezbijka in živi z ostarelo žensko pod Šmarno goro... a tole je zdaj novo, to je bila prava zavestna trgovina. Pogovarjamo se kot v vojni, ko si se staral in dozoreval ne od dneva do dneva, ampak od ure do ure, kolikor je trajala tudi tvoja eksistenca... v kratkih stavkih, prilagojenih tonu povelj, ker ne moreš ničesar, kar je nastalo v tako kratkem času ne podaljševati ne obnavljati. Pri drugih mizah se pogovarjajo drugo in drugače... za brajdo parček v jeziku, v katerem ljubiš... okrog zadnje mize pri prehodu menežerska družba v jeziku, v katerem se zgolj šteje in mu pripada vse denarno... trojka z nahrbtniki in spalnimi vrečami na pločniku v jeziku, v katerem samo potuješ... družina, ki se je utemljila v sredini pri vratih v katastrofičnem molku, in to je mogoče najbolj dosleden jezik... mladi intelektualci za našimi hrbti, med konsekvantno tišino, ko sledijo preskokom v mislih enega od njih, in kriki, ko zapopadejo anakolute, vsi v jeziku teoretične prihodnosti, ki ni nič drugega kot nekoliko starejša in manj vozlasta sedanost (o, kako tesnosno je biti mlad!)... vsako omizje je hkrati v drugem času, vsi smo v istem in vsak ga okuša po svoje, nikoli se ne da dihati skupno in enako iz vseh mešičkov in celic obenem, samo pazljiv moraš biti, da s svojo sapo kot s črepinjo ne predreš, raniš napetost, začudenje, zmoto, bes, brezsrčnost, sočutje, vzvišenost drugih... kajti kar vidiš in kolikor malo tudi vidiš, vzdignilo se bo, medtem ko boš gledal, samo od sebe s tal, in se sestavilo ali v brezkompromisno sovraštvo ali nedeljivo ljubezen. Tole snidenje je kakopak prazna pena, nekakšen feljton pod črto. Vsi tile šivači, obrtniki, poddirektorji, trgovci s starim železom, krpači, so ostali to, kar so, ne aprioristično, po svoji volji, marveč dejansko prilagodljivi, nevarno zreli pobalini. Ravnodušnost in debela koža na koncu kot na začetku sta ostali enako trpežni in tako kaže, da nikoli ne bomo odrezani od nesmrtnosti, in da nas bo (namesto, da bi mrtvega naredili nedotakljivega) vsaka smrt pokvarila le še bolj... sentiment in psevdokultura se celo sredi vojne ogorčeno smejata kanibalom in lovcem na glave, ampak v teh otrocih narave, ki se spoznajo na vse smrtonosne strupe in vsa zdravilna zelišča, že mora tičati zdravo jedro, da vejo bolje od nas, zakaj morajo pojesti ravno sovražnika in zakaj je človeško, njegovo srce slajše od živalskega... Ker se ulije dež, stečemo noter, pod streho restavracije. Vse tole snidenje je prazna pena, rekel sem, nekakšen neumen turizem, brezizhoden obisk v muzeju... edino, kar šteje, je, dá čutim, kako na debelo prekriva nekaj važnega, živega, »antiko otroštva«, sledove izginulega, neko lepoto pod patino; ni otroštvo, staro že samo po sebi, kar na njem ceniš, ampak otroštvo, ki ga pet desetletij ni bilo na spregled... ta lepota hoče biti po dolgi razdalji in časovni odsotnosti spet najdena, izkopana vsaj z enim koščkom... Rečem, da se mi mudí domov, a Janez, komaj mokri posedemo, spet vstane. Z razprostrtimi rokami zakorači v ozadje restavracije, k steni za zasedenimi mizami, zakorači kot mesečnik od kota do kota, da morajo gosti potiskati svoje stole in kolena pod mizo. »Tukaj je bil takrat

šank od stene do stene,« nama zakliče, kakor film, ki je zagrabil zvok govora iz *največje bližine* . . . »tamle pa sodi na plohih in kladah« . . . »Norec, sedi!« zavpije Karel ravnodušno. Janez sede k robu mize. »Ampak tamle, kjer so zdaj mize, je bil res samo šank, tule pa sami sodi, mize pa na sredi« . . . Mogoče je on edini med nami še najbolj simpatičen, mogoče bolj celo od vse družčine na Francovem nabrežju . . . vsi drugi nismo prišli delj od začetka, čeprav smo mislili, da smo že za obzorjem ali pa se s konca le vračamo nazaj, da končamo v svojem brezimnem, splošnem, golem začetku . . . on pa je daleč od tu in koprni po nečem, kar je mrtvo. Najbrž bi bil zmožen tudi vseh mogočih trikov, izgovorov, goljufij itd., samo da bi nekdanjo spet priklical v življenje. Boli me, da je vse res, kar je bilo nekoč, ko še nisem mogel najti ugovorov in utemeljitev za vsa svoja zavračanja in sem se samo sprotno, brez dokazov upiral, ker drugih, protiargumentov, razen tistih, ki prihajajo od srca, nisem imel in so šele pozneje definirani prišli na dan. A kaj bi bilo življenje brez zavajanja in blodenj? »Odpeljal te bom domov,« reče Karel, dasi prav tega ne maram in pravim da ne, ker imam mesečno vozovnico in me moja mestna kasarna čaka takoj za voglom. In tako grem, s čemerno punčko, komaj neha kapljati, ven . . . gremo mimo rjavo obrobljene rumene hiške, nekdanjega »modističnega salona Prinčič« na eni in vdolbine na zidu s plotom, v kateri so bili priklenjeni vozički in dvokolesne cize na drugi . . . tu smo včasih sedeli pred enainpetdesetimi leti v nekakšni piramidi, eni na tleh, drugi na cizi, tretji na zaboju s tlakovci, četrti na plotu, peti na zidu nad Ljubljano, nekateri celo na vrbi . . . Franci, Karel, Marko, Firant, Harak, Sandi, Janez, Bilban, Javk, Osenar . . . Kocen, Melihen, Svetel, Kriščak . . . Uran, Kordigel, Usnik, Žust, Jarmaz . . . drug ob drugem, drug za drugim, drug nad drugim . . . opazovali smo vneto in potrpežljivo ljudi, ki so hodili od Tromostovja mimo nas do mosta Pod trančo . . . mimo semenarja, advokata, optika, pajzla, ključavničarstva, mlekarnarje, gostilne, Kolmana . . . presojali smo na njih najbolj čisto in važno stvar na svetu, lepoto . . . a ker je lepota morala tedaj za nas obstajati še *zunaj* . . . smo opazovali ženske in moške, vseeno, v pajčolanih, svili, svetlo modrih ovratnicah, v finih čevljih, zlatih manšetah . . . vmes branjevece, postreščke, opotekajoče se pijance, kričeče silake . . . Prav čutim, kako še sedimo tule (golih nog, v majah in sposojenih jopah od mam, sester, bratov) v tej vdolbini . . . kakor učinek radioaktivnega partikla na telo je, učinkovito – hitra vročinska terapija na kakšni reševalni postaji . . . Kolikokrat sem tule čakal pod drevesom na Karla in Ivana, da prideta iz lokala . . . tudi ure dolgo in včasih tudi zaman, vrata trgovine so ostala zaprta . . . Gremo mimo zidu, ne da bi se ustavili. Če bi bili pred enainpetdesetimi leti videli tole prihodnost! Karla, nekakšnega Hermesa – Merkurja, vsega v snežnobeli odevi, z vnukinjo, razvajeno nimfico s skoraj črno manikiranimi nohti v eni roki in zlatimi ključi hitre macro mašine v drugi . . . tole opotekavo stransko – glavno osebo, Janeza v finski konfekciji s prišitim robčkom in v oblem klobuku, no ja, in mene, z naborki za dež na svojem popotnem Varteks plašču, kako koračimo mimo svetlečih se barov, galerij, butikov iz niklja, stekla, brona, medenine . . . kaj bi si mislili mulci o sebi,

ko bi takole v sedmem desetletju svojega življenja šli mimo: da smo njihov jaz postali zdaj mi, drugi, in kje je potemtakem njihov jaz, mogoče je le nekje ostal med njimi pri zidu, a kaj, če ga tam ni več, je izpuhtel in kdo ga ima potem? Tule že ne, ki grejo zdaj mimo, ne da bi se ozrli. Važno je, kaj bi si mislili ti pobalini s svojim izrazitim čutom za pravičnost in lepoto ter še brez korenin v življenju (tako, da, če bi umrli, bi bilo, kot da se niso odtrgali od življenja), bi nas občudovali? se z gnusom obrnili? Važno je, kaj bi si mislili tedaj o sebi, ko bi nas take, kot smo, zagledali na prašni cesti od tistikrat, z vrbami, cizami in zaboji s tlakovci ob zidu... to bi bila dokončna sodba, kajti otroci so kot prva ogledala, ki so prinesla na svet več lepote, kot je je bilo prej, tudi več začudenja, potrnosti, jeze, predvsem pa ne tisto, kar so pozneje, ko so se ogledala razmnožila, kazala: zgolj pričakovano. Tako stopamo zdaj, spake – kajti vpričo otrok smo vsi kreature – k sivosrebrni limuzini, ki osamljeno-neodvisno stoji tamle ob zidu... ozrem se, nedaleč od nekdanje vdolbine z vrbo in cizo smo: ali nas tri ne gleda nekaj od tam z živo bolečino in živim užitek, kar nas še zmeraj neposredno preveva s svojim živetim življenjem, z zavestjo našega neizpolnjenega življenja? Grem noter, v prostorni etui z rdečim usnjem obloženih sedežev... v poltemi vidim Janezovo nogo, položeno čez drugo, kako se trese bela, pigmentirana, gola med hlačnicami in nogavicami nad tapecirano osjo sem in tja, sem in tja, kot da ni nobenega upanja več... Karel zatrobi s triglasno trobljo... sedem k njemu, ob volan v kuščarjevi koži, med izbokline, žepe in tenis lopar, pred poličko, polno dragih igrač, vžigalnikov, cigaret, revij... Karel zagotovo misli, da je za toliko prišel naprej, za kolikor sem jaz zaostal, sam mislim, da sem za tako razdaljo naskočil daljave, za kakršne je on kasnil... vendar: ali ni edina priložnost živih v očeh vseh mrtvih prav ta, da edino živi lahko upravljamo s priložnostmi, s stvarmi, vozimo stroje, skačemo pred teniški mrežami v višino, potujemo k morju, se sprehajamo globoko med nebatičniki New Yorka, pijemo žganje na Travnji gori, ko je zjutraj in zunaj pod okencem trava še rosna in poležana od noči? Ali žalujejo ali nam zavidajo, se nas bojijo ali se veselijo, spodbujajo: Dajte vse od sebe, uživajte, dirajte, sedajte ob slabem vremenu v lokal, v katerem strežejo z dobrim žganjem in mastno prato... kajti ko boste prišli k nam, boste bolj izgubljeni med seboj, kot ste bili kdajkoli za živa... spremenili se boste v eno samo poljano mučenikov prihodnje svetovne religije... Ja, mogoče je najdelj od nas treh prišel Janez, ker se ni premaknil in je ostal na mestu kakor »življenje, katerega nam pripoveduje idiot« (Shakespeare). Prosim Karla, naj me vrže tam in tam ven... nekaj metrov pred domom, kjer je privoz za obračanje... Janez, ki sedi zadaj ob punčki v posebnem stolu, se nagne naprej k meni. »Se spomniš, kaj je bilo tamle?« Pokaže ven, v kot med Batovo palačo Name in slepim zidom nekdanje Tičarjeve hiše, kjer je bil včasih poglobljen izhod iz kina Moskve. »Pekli so hostije. Se spomniš tiste ženske, ki nama je dajala ostržke od šablon, da smo jih jedli?« Ja, res je, bila je nekakšna apotekarna – izdelovalnica z oknom na dvorišču... ženska v beli kapi in sivempletu nam je dajala tanke bele plate z izrezanimi krogi. Vozimo se

proti Ljubljanskemu polju... dosti preteklosti v osebah sedi tule med raskavim in gladkim usnjem – eden koktajliziran, drugi razgrajen, tretji nadušljiv, sami starci, omamljeni od praznih pen... Postavim nogo na pločnik, izstopim, nagnem se k šipi tega dragocenega kovčka za ljudi na kolesih... Adijo! Adijo!... Tresem se po vsem telesu ko preboden od tankih pšic, prividov, čevlji mi plešejo na nogah kot prevelike škatle in od mravljincev po stopalih komaj grem po stopnicah pred portalom stolpnice... dnevna soba je polna Janezov, Karlov, Harakov, Čučkov, Žustov, Jerlakov, Krajškov... vsi plešejo, skačejo tudi tule, med mizami, omarami, slikami, eni malo večji, drugi malo manjši kot v resnici, z drugo barvo kože na nepokritih delih telesa, bolj bleđi ali zabuhli... ja, umrl bom kot oni, star, pošvedran čevelj, premočen in preznojen, kot ta, ki ga na balkonu tlačim s starimi časopisi, da bi se posušil... vsi bomo umrli determinirani od sveta, kot da bi nas kdo ugriznil, in če ne od sveta, potem od tega ali drugega okoliša, od ene ulice, enega obrežja, ene hiše, od nekaj metrov ceste, od kvadratnega metra trave ali jeklenega pokrova jaška na dvorišču, od tega balkona z rožami in biciklom, katerega gledam vsak dan s svojega prizidka, okna, in ki nam nikoli ne pomagajo ne v dobrem ne v zlem, razen takrat, ko se utrudijo, da bi nas še prenašali in jih lepega dne ne opazimo več... Z vtisnjenim, vžganim žigom sramote enega samega prostora, v katerem smo zajemali sapo... kajti ni stvari, ki ne bi bila sramotna, karkoli že počnemo, govorimo, delamo... In pri tem smo se vse življenje tresli in trepetali, da bi si pojasnili eno samo in največje od vseh vprašanj, kar jih obstoja: kdo smo in odkod... eno neprekosljivih ovir, pod katero smo lazili ali plezali čez njo ven, je bilo, ali bomo še ostali isti, ko nenehno zapletamo svoj jaz v večno spremenljivo? A ta ostaja ves čas isti, ker ga dobesedno in nenehno nosimo v kosteh. Eno najbolj razsipnih zapravljanj časa v življenju, tvoja identiteta, ki te je venomer odrivalo na vse strani, tudi od užitkov, je bilo zaman... kot da se mačka ne razume na to, da bi bila mačka, ne pes, da bi bil pes... Jaz sem imel na razpolago veliko prostorov za dihanje, od katerih bi lahko prav tako ostal determiniran... Basel, zelena hiša v Gerbergäsi... Dolenjska, Cegelnica, hiša ob Krki... rjave barake taborišča v Avstriji in z apnom pobeljene sobe v njem... veličava ameriška hiša iz lesa v Cortlandu država New York... povsod bi se mi oči priklenile na eno samo stvar... na skedenj, na katerega sije zjutraj sonce in debla drevesa v gozdu ob progi, ki bi vpričo mene najbrž začela hoditi, stopnice v Policijski park, ki bi se raztegovale kot harmonika, trava pred barako in pločevinasti zaboj v njem, rdeče hiše univerzitetnega naselja v hribu ali okrog oken ostrožni cvetovi na indijanskih drevesih, iz katerih delajo barvo za tkanine... do kraja bi raziskal obližje, v katerem bom umrl... v vseh teh naštetih krajih bi skušal otipati, slišati, videti skozi lokalne barve in atmosferske vplive samega sebe in prostor, v katerem preizkušam zrak. Recimo, da si šepav ptič, ki so ti skrajšali perutnice, da ne bi mogel leteti, vendar so ti pustili svobodo, ker se ne moreš več vzdigniti v zrak. Tako poskakuješ, eden bolj občutljivih si, od kletke do kletke, odprte ali zaprte z drugimi ptiči, in vsakemu odvzameš po eno probo zraka,

ga zgrabiš in odneseš s sabo. Prej, s perutnicami, si bil nevaren ropar, ki bi v svoji pogoltnosti požrl vse živo; zdaj pa je tvoj edini rop zrak, po katerem hlepiš z vso slastjo. Nikjer ne ostaneš dolgo: tako hitro, kot se prikažeš, tudi izgineš. Pravim lastnikom in stanovalcem kletk se izogibaš, in tudi oni ti grejo s poti. Veš, da se ne boš nikoli, pa naj bi zajel zrak tudi iz vseh kletk na svetu, nadihal vsega tistega, kar si imel nekoč prej, ko si bil še cel. Svoje koprnenje po veliki povezavi in svobodi nad vsemi kletkami pa ohranjaš za zmerom. Vendar ostajaš velik ptič, kakršen si bil nekoč, vsem poznan po goltljajih zraka, ki jih iščeš pri drugih, samemu sebi pa po svoji nesnagi.

Odlomek

Votlina ali čas besed

Anica
Perpar

Najprej bom vzela iz predala
nekaj starih fotografij,
potem bom izbrala nekaj knjig,
(težko se bom odločila, katere),
vzela bom svinčnike
in papir.

V začetku bom rabila baterije,
nato sveče.

Potrebovala bom topla oblačila,
predvsem nekaj proti vlagi,
odeje in perilo,
lonce in skodele,
mogoče tudi prt,